

אחדות

XXVI. ÉVFOLYAM, 86. SZÁM • 2016. JÚNIUS-JÚLIUS • 500 Ft
5776. SZIVÁN • סיון תשע"ו • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

„NEVELD AZ IFJÚT
A MAGA ÚTJA SZERINT”

INTERJÚ VEKERDY TAMÁSSAL

KEDVES OLVASÓ!

„Neveld az ifjút a maga útja szerint” – a *Példabeszédek* egyszerű, de mélyértelmű szavait követve ebben a hónapban a fiatalokkal foglalkozunk: lázadó kiskamaszokkal, szárnyaikat bontogató fiatal felnőttekkel, és a két világ között egyensúlyozó tinédzserekkel.

Bölcsseink azt tanították, hogy mielőtt az Örökkévaló a Színái hegyen átadta a zsidó népnek a Tórát, garanciát kért tőlük, hogy nem fordulnak el a benne foglaltaktól. Erre Izrael népe így szólt: Legyen az ég és a föld a kezesünk. Ám a Teremtő azt felelte: azok nem fognak örökké tartani. Akkor adjanak garanciát atyáink – próbálkoztak tovább Izrael fiai, de az Örökkévaló úgy találta, ők túl elfoglaltak ehhez. Ekkor aztán így szóltak: legyenek kezesek a gyermekek! És Isten egyetértett velük, hogy a gyermekek kiváló garanciát jelentenek.

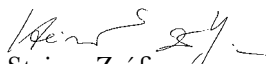
A következő generáció nevelése, oktatása a zsidóság központi kérdése volt mindig is. Egyik nemzedék a másikkal adta át a tudást, melynek letéteményesei a gyermekek voltak. Csakhogy az elmúlt évtizedek, a Holokauszt pusztítása majd az elhallgatás évei megszakították az évezredes láncolatot, nem volt, aki tanítsa a következő nemzedéket.

A lubavicsi Rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi, azt mondta generációról: ez az a nemzedék, amelyben a gyerekek tanítják szüleiket. A '90-es évektől magára találó magyarországi zsidóságban – nem sokkal lemaradva a világban mindenhol megfigyelhető vallási reneszánsztól – a fiatalok elkezdtek érdeklődni gyökereik iránt, és ezzel valóban sokat segítettek szüleiknek is, hogy meglegjék helyüket ebben a világban.

A nyár első hónapjában tehát a fiatalok útját követjük: nyári táborokba és ifjúsági szervezetekhez látogatunk el. Ennek kapcsán feltárjuk a zsidó cserkészek múltját is – a cserkészmozgalom egy kevesek által ismert szeletét mutatva be ezzel. Megidézzük a lubavicsi Rebbe válaszait, melyeket hozzá forduló egyetemistáknak adott az őket foglalkoztató kérdésekre, Vekerdy Tamás pszichológussal pedig a lázadó kamaszkor és a fiatal felnőtt lét kihívásairól beszélgetünk. Megtudjuk, hogyan tanulnak az izraeli egyetemisták Magyarországon, és magyar diákok izraeli jesivákban.

Ha érdekesnek találta írásainkat, és szeretne még több zsidó témáról olvasni, csatlakozzon előfizetőink táborához! A 2016-ban megjelenő további hat lapszámot most három árértékért rendelheti meg a mellékelt megrendelőszelvényen vagy a www.fizetes.zsido.com oldalon.

További információért hívja a **06 1 2680183**-as telefonszámot.

Steiner Zsófia
főszerkesztő

BORÍTÓ

Átid – miénk a jövő

Fotó: Kovács Attila

egység MAGAZIN

Kiadja a Chabad Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Bárucl rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Fuchs Jehosua, Golubovics Martina

OLVASÓSZERKESZTŐ: Dallos Katalin

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

SZEMÉLYISÉG SZÜLETIK:
„A zsidóságban nem véletlen,
hogy 12, 13 éves korban ünneplik
a bát micvát és a bár micvót.
Valóban ilyenkor kezdődik
a felnőtté válás folyamata.”
– Interjú Vekerdy Tamással

ZSIDÓ-KERESZTÉNY PÁRBESZÉD?
Lehet-e szó párbeszédéről
egy aszimmetrikus teológiai
és történelmi helyzetben?

12. oldal

8. oldal

JÓ NAPOT! SÁLOM!

„A zsidó cserkész nem csak a cserkésztudományban, de a zsidóság ismeretében is járatos ifjakat nevel, akiknek lelkét áthatja a zsidóságért való alkotóvágy, akiknek szívében ott él a zsidóság szeretete”

SMÚZ

- 21** A szerkesztő levele
„Neveld az ifjút a maga útja szerint”

HÍREK

REBBE

- 51** Csak két-három problémájuk van? – A Rebbe
egyetemistáknak válaszol

HOHMECOLÓ

- 81** Jó munkát, sálom!
101 Átid – miénk a jövő!
121 Személyiség születik
– interjú Vekerdy Tamással
151 Birthright Israel:
Tíz nap alatt a zsidóságot
körül
161 Tavasz Szarvas Ősz Tél

JIDDISKÁJT

- 181** Férfi lesz a fiúból
– a bár micvó fiúk útja
201 Érv: a zsidó telegráf, amitől
szombatot cipelhetünk

KILE

- 221** Otthon távol otthonról
Izraeli diákok
Debrecenben
241 Csak az tud adni, aki kap
– Beszélgetés
Hurwitz Dvora Lea rebbecennel
261 Tanulás az optimizmus
és a macskák hazájában
Két magyar diák
Izraelben
281 „Aszimmetrikus” helyzetből
is fontos közös értékeket
találni

MISPÓHE

- 291** Rejtvény
301 Pastrami, bagel, rugelach
– utazás a zsidó street food
világában

ÉCESZGÉBER

- 321** Zsidó fiatalság
reneszánsza 2.0
341 Egy-két kicsi csirke
mese

AZ ISZRAELIEK A HAGYOMÁNYOK FELÉ FORDULNAK

Az izraeliek 73 százaléka hisz Istenben vagy egy „felsőbb hatalomban”. A társadalom nem vallásos része is jobban ragaszkodik a hagyományokhoz, mint a nem vallásos emberek Nyugat-Európában.

Egy friss felmérés szerint a nem vallásos izraeliek számára egyre inkább fontos a hagyományok ápolása. Csaknem háromnegyedük hisz egy transzcendens felsőbb erőben, harmaduk számára nagyon fontos a Jom Kipur, nagyjából ennyien gyűjtanak gyertyát sábatkor és mondják el a kidust. 37 százalékuk az öltözködési előírásokat is figyelembe veszi.

A kóserági szabályok betartói is egyre többen vannak a szekuláris izraeliek között, felük figyel arra, hogy sertéshúst tartalmazó terméket ne fogyasszon. A világi izraeli nők 35 százaléka végzi el a chálá-vételt a barhesz sütésekor, ez szintén növekvő számot jelez.

A VALLÁSGYAKORLÁST VÉDI WASHINGTON

Az Egyesült Államok Képviselőháza elfogadta azt a törvényjavaslatot, mely védelmébe veszi a kóser vágást és a körülmetélés szertartását is. A törvény szorgalmazói az utóbbi években tapasztalható növekvő intolerancia miatt érezték fontosnak a jogok megerősítését.

A törvény kibővíti a „vallásszabadság megsértése” fogalmát. A változtatás megvédi többek között a körülmetélést és a kóser vágást végzőket. Mind a zsidó szervezetek, mind az amerikai kormányzati szervek felhívták a figyelmet az elsősorban Észak-Európában erősödő, a rituális vágást és körülmetélést betiltani próbáló törekvésekre.

A törvényjavaslatot benyújtók tanulmányt is készítettek a vallásszabadsághoz fűződő jogok tiszteletben tartásáról a különböző országokban. A rosszul szereplő és az Egyesült Államoktól számos módon függésben lévő államok a szabályozásaik felülvizsgálatára kényszerülhetnek. Anna Eshoo, California állam demokrata párti képviselője szerint „a törvény választ ad a XXI. században tapasztalható, vallásszabadságot és vallási fanatizmust érintő problémákra.”

A törvény alkalmazását a vallásszabadság általános nagykövete tisztséget betöltő David Saperstein rabbi felügyeli majd.

KITŰNŐRE VIZSGÁZOTT A BARHESZ AKADEMIA

A nyári sóletfesztivál után az EMIH idén újabb különleges kóser fesztivált rendezett a zsidó gasztronómia iránt érdeklődő közönségnek. A MEGA Barhesz Akadémia a Madách téren várta mindazokat, akik kedvet éreztek arra, hogy elsajátítsák a tradicionális barheszsütés rejtjelmeit.

A katedrán *Fűszeres Eszter*, gasztroblogger és *Hurwitz Dvora*, rebecen állt. Az esemény házigazdáiként ők mutatták be, hogyan kell megfonni a kalácsot, ami sokkal, de sokkal egyszerűbbnek tűnik elméletben, mint a gyakorlatban. Erről megbizonyosodhatott az a rengeteg érdeklődő, aki a téren felállított asztalok mellett próbálta utánogni, amit a mesterektől hallott: a bal oldali szarát középre, aztán a jobb oldalt fölé, aztán a bal oldalt ... vagy valahogy így.

A megfont kalácsok a téren felállított melegített sátorban keltek meg, majd a szabadtéri kemencékbe kerültek, hogy aztán néhány perc alatt elfogyjanak. Amíg a kóser kalácsok sülték a közönséget klezmer zene szórakoztatta. A kellemes tavaszi délutáni programon a megehető taneszközöket a Semes pékség, a Fröhlich cukrászda, a Kóser Piac és a Tel-Aviv kávéház biztosította.

FEJLESZTÉSEK A BÉT MENÁCHEM GYERMEKOKTATÁSI KÖZPONTBAN

Számos újítást hozott Bét Menáchem Gyermekoktatási Központban a hamarosan lezáruló tanév.

Az iskolások számára játszószobát alakítottak ki, ahol a gyerekek rossz idő esetén beltéri játékokkal tölthetik az időt. Lehetőségük van ping-pongozni, csocsózni, sakkozni és társasjátékozni. A szobában pihenésre, olvasásra és rajzolásra is van hely.

A bölcsődének, óvodának és iskolának is otthont adó intézmény tantestületének munkáját fejlesztőpedagógus és logopédus is segíti. Idén új fejlesztő teremtet alakítottak ki az épületben. A modern eszközökkel felszerelt szoba hatékony komplex fejlesztést tesz lehetővé.

Az iskola számítógéptermben első osztálytól kezdve tanulják az informatika alapjait a gyerekek. Itt van lehetőség arra is, hogy más tárgyak anyagát is interaktív módon sajátítsák el a diákok.

„CSAK KÉT-HÁROM PROBLÉMÁJUK VAN?”

A REBBE EGYETEMISTÁKNAK VÁLASZOL

Az 1950-es évektől kezdve rendszeresen szerveztek „Találkozó a Chábáddal” címmel programokat amerikai egyetemistáknak a mozgalom New York-i székhelyén. Ezeken a programokon kezdetben a Rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi maga is részt vett, és személyesen válaszolt a diákok kérdéseire. 1963-ban Smuel Lew rabbi rögzített is egy ilyen beszélgetést.

ISMERKEDÉS ÉS HÁZASSÁG

A diákok képviselője: *A diákok szeretnék két-három problémájukat megvitatni.*

Rebbe: Csak két-három problémájuk van? Az nem is rossz!

Diák: *Mit gondol a másik nemmel való ismerkedésről a mi körünkben?*

Rebbe: Minden fiatal férfi és nő vágya a boldog házasság, amely azonban csak a házasság után kezdődik el. Ha valaki túlzott mértékben „kipróbálja” a kapcsolatát a házasság előtt, az az egész későbbi házasságára hatással lehet. Egy nő és egy férfi kapcsolata a házasság előtt legyen ugyanolyan jellegű, mint két azonos nemű ember kapcsolata. Ha többet akarnak ennél – és egy idő után sokkal többet akarnak majd, mint ismeretségük elején –, akkor nagyon sok elvész e két ember házasság utáni kapcsolatából...

Minden kapcsolat közel hozza egymáshoz az embereket, és mindenki szeretne boldog házasságban élni. Az az elképzelés, hogy egy kapcsolatot érdemes valamennyire „kipróbálni” a házasság előtt, néhány évtizede vált népszerűvé. Boldog házasságok azonban már évezredek óta léteznek. Ez csak egy néhány éve létező kísérlet, melynek kimenetelében még nem lehetünk biztosak. Egy házasság előtti, éretlen kapcsolat hatása igen kedvezőtlen lehet.

Diák: *Van különbség a házasság előtti és utáni kapcsolat között? Nem arról van szó, hogy a társadalom mit tart elfogadhatónak?*

Rebbe: Én a férfi és a nő saját, személyes érzéseiről beszélek, nem pedig arról, hogy a társadalom számára mi az örömdetes. Manapság valaki támogathatja a szélsőjobbboldalt vagy a szélsőbaloldalt, esetleg valamit a ket-

tő között. A társadalom sokszínű és sokrétegű, így mindefféle viselkedési forma elfogadott.

Az én véleményem az, hogy ez befolyásolja a házaspár érzelmait a házasság után. Sok évre, vagy évtizedekre tervezik házasságukat, és nem éri meg, hogy egy néhány hónapig tartó élvezet megmérgezze a következő évtizedeket.

A ZSIDÓSÁG MA

Diák: *Mi a véleménye a mai zsidókról, ha a régiekkel hasonlítja őket össze?*

Rebbe: Véleményem szerint nagyon szerencsések vagyunk az évezredekkel korábban élt zsidókhoz képest. A múltban, amikor egy zsidótól azt kérdezték, hogy miért tér el viselkedése a körülötte élőkétől, akkor a történelem még nem lehetett segítségére, hogy másokat meggyőzzön a maga igazáról, mert akkoriban a zsidó nép csak néhány éve, vagy pár generáció óta létezett. Mára azonban, háromezer évvel a hátunk mögött,

megannyi országban és helyzetben, az esetek 99%-ában kedvezőtlen körülmények között fennmaradva, miközben egykori elnyomóinknak – egyiptomiaknak, babilóniaiaknak, rómaiaknak és görögöknek – már nyoma sem maradt, a zsidók túléltek minden ellenségüket, beleértve Hitlert is.

Ahogy már korábban is elhangzott, nem jöhet senki egy előre kidolgozott elmélettel. Tanulmányozni kell a történelmet, és meg kell figyelni a folyamatokat. Az elnyomás túléléséhez szükséges erő meglepte nem véletlenül, hiszen 3000 éven keresztül ugyanaz történt. A teljes feljegyzett emberi történelem nem több mint 4-5000 év. És ebből az 5000 évből 3000 éven keresztül egy különös, egyedi jelenség figyelhető meg. Egy nép, mely állandóan egy üldözött kisebbség volt, mindig túlélte nála sokkal hatalmasabb elnyomóit. Ha előveszünk a könyveket és tanulmányozzuk a viselkedésüket, megtalálhatjuk a választ, hogy miért is vagyunk mások, miért zárkózunk magunkba és miért nem vagyunk hajlandóak asszimilálódni.

Diák: *Úgy gondolja, hogy a zsidó nép mindig egy kisebbség marad?*

Rebbe: Valószínűleg így lesz ez a jövőben is. De ez nem aggaszt engem. Ha összehasonlítjuk a növényvilágot és a szervesetlen környezetet, azt látjuk, hogy szervesetlen anyagból van több. A növényvilág pedig változatosabb, mint az állatvilág, és az állatvilág változatosabb, mint az emberiség. Mindazonáltal nem várjuk el az emberiségtől, hogy népesebb legyen, mint az állat- és növényvilág, vagy a szervesetlen környezet. Az a fontos, hogy ki van irányító szerepben: az ember vajon jóindulatú és békés-e, vagy olyan, mint egy állat, egy növény, vagy egy szervesetlen anyag.

Még valami: manapság sokan túl sok időt szentelnek a vitának. Egy olyan világban élünk, amikor az embereknek cselekedetekre és tevékenységekre van szükségük. Ez ahhoz hasonlatos, mint amikor egy vészhelyzet során sincs idő az összes lehetőséget és megoldási javaslatot megvitatni. Meg kell tennünk minden lehetséges intézkedést már egy nappal, évvel vagy évtizeddel korábban.

Ebben a korban sok vészhelyzet van. Ha mindannyian arra használjuk fel a rendelkezésünkre álló időt, hogy megvitassuk az összes lehetőséget és megoldási

javaslatot, a cselekvést pedig halogatjuk emiatt, akkor évek és évtizedek mehetnek el, és nem tudom, hogy ez a helyes dolog-e. Talán racionálisabb lenne azokat az intézkedéseket, eljárásokat és értékrendet alkalmazni, melyeket 100, 500 és 1000 évvel ezelőtt is alkalmaztunk, hogy így próbáljuk rendbe tenni a dolgokat magunk körül. Ezek után majd fordíthatunk időt egy alapos kutatásra. Más szóval: nem helyes először kísérletezni, mindenekelőtt a beteget kell életben tartani.

ZSIDÓ IDENTITÁS

Diák: *Mi tartotta össze a zsidókat, és mi az oka, hogy fent tudtak maradni?*

Rebbe: A tudományos történelem-felfogás szerint tanulmányoznunk kell a történelmi eseményeket, és meg kell találnunk azokat a közös pontokat és jellemzőket, melyek nem változtak meg. Ha háromezer éven keresztül túléltek az üldöztetéseket, a pogromokat és az elnyomást, akkor kellett lennie valamilyen különleges dolognak ezen évezredek alatt, valamilyen közös pontnak, amely végig jelen volt. Ha ez a dolog eltűnt volna egy bizonyos időszakban, akkor abban az időben a zsidók valószínűleg nem élték volna túl az üldöztetéseket és a pogromokat.

Ha tanulmányozzuk a zsidó történelmet, akkor számos változó elemet figyelhetünk meg: a nyelvet, a lakóterületet, a kormányzatot, az öltözködést, a kultúrát és a környező világot. Mi itt angolul beszélünk, Oroszországban a zsidók oroszul beszélnek, Izraelben pedig héberül. Ezek a különbségek az elmúlt évezredekben is jelen voltak, az állandó elemek pedig kizárólag a micvák, azaz a parancsolatok voltak, melyeket mindennapi életünk során gyakorlunk.

A tfilin nem változott háromezer év alatt. Ugyanez vonatkozik a sábatra és az étkezési törvényekre is. Ugyanaz a Tóránk van ma is, mint ezer, kétezer vagy kétezer-ötszáz évvel ezelőtt.

Minden korban voltak olyan csoportok vagy egyének, akik letértek az útról. Némelyik csoport nagyon erős volt, de nyoma sem maradt öt-hat nemzedék után. Negyven nappal a tóraadás után egy erős csoport elkészítette az aranyborjút. A Szentély fennállása alatt voltak, akik bálványokat imádtak, Spanyolországban, az inkvizíció működése alatt is létezett egy befolyásos csoport. Ha szigorúan a történelemtudomány szempontjából vizsgáljuk a dolgokat, akkor el kell fogadnunk a tényt, még ha nem is értjük: a közös pontot a gyakorlati micvák jelentették.

Diák: *Hogyan használhatjuk a tóratudásunkat a mindennapi életünk során?*

Rebbe: Tanulmányozzátok a Tórát, a próféták könyveit, a szent iratokat és ezek magyarázatait, s ezek után már nem lesz nehéz – ha nincsenek előítéleteitek, és hajlandóak vagytok kisebb áldozatokat hozni. Nem érhetek el mindent most hirtelen, de minden egyes nap-

ra kell valamennyi önfeláldozás. El kell fogadnotok... Ezek a feltételek vonatkoznak azokra is, akiknek ideális életük van. Nem lehet részük ugyanazokban az életvezetekben, mint akiknek nincsenek meghatározott céljaik.

ETIKA ÉS VALLÁS

Diák: *Hogyan viselkedjen egy zsidó tizenéves a vallás keretein belül, hogyan lehet elég erős az Ön által említett szociális magatartásforma követéséhez?*

Rebbe: Kövessétek a zsidó jog előírásait. Ez az egyszerű út. A korábbi magyarázatom nem csak a zsidó közösségre vonatkozik, hanem a nem-zsidókra is. Mindenki valódi boldog házasságra vágyik, melyet tisztának és érintetlennek képzel el. Ha túl sok minden történt az esküvő előtt, akkor utána az már nem lesz ugyanaz. De mindezek felett állnak a zsidó jog törvényei. Ha valami különleges egy zsidó tizenévesben, – azon kívül, amit

korábban említettem – akkor az az, hogy mindenki felnéz a zsidókra, akik a Tórát kapták, évezredekkel e társadalom megalakulása előtt, és akiktől jogosan elvárják, hogy példaképekké váljanak. Elvárják tőle, hogy világosabban lássa, hogy mi a helyes, mint a körülötte élő nem-zsidók.

A diákok képviselője: *Miért ne tehetné valaki jobbra magát a kóserság szabályainak és az ünnepek törvényeinek betartása nélkül, pusztán helyes morális viselkedéssel?*

Rebbe: Így világítanám meg az álláspontomat: ez a dolog hasonló az emberi testhez, mely számos testrészből és szervből áll. Tehetsz valamit, amivel javulhat a testrészek állapota, és megvonhatod az orvosi kezelést egyetlen testrésztől. Odafigyelhetsz a kezed egészségére, de elhanyagolhatod a lábad egészségét, vagy óvhatod a légzőrendszeredet, de figyelmen kívül hagyhatod az emésztőrendszeredet. Így bizonyos testrészeid jó állapotban lesznek, de nem az összes. Hosszú távon, mivel a szervek összeköttetésben állnak egymással, az egyik állapota hatással lesz a másikra. Ha az egyik testrész jó állapotban van, az jó hatással lesz a többi testrészre is. Ha valamelyik állapota rossz, az negatívan befolyásolja a többit is.

Ha betartod a 613 parancsolat egy részét, akkor jó úton jársz, de ez nem ment fel a többi micva betartásának kötelezettségétől. Továbbá, a be nem tartott parancsolat rossz hatással lesz azokra a micvákra, melyeket gyakorolsz.

JÓ MUNKÁT, SÁLOM!

ZSIDÓ CSERKÉSZET MAGYARORSZÁGON

A cserkészeket hagyományosan a keresztény ifjakkal hozzuk összefüggésbe. Ám jó, ha tudjuk: léteztek Magyarországon is zsidó cserkészcsapatok, akik nem keveset tettek hozzá a mozgalom működéséhez. RÓBERT PÉTER ÍRÁSA

A ZSIDÓ CSERKÉSZET KEZDETEI MAGYARORSZÁGON

Angol tapasztalatok nyomán a XX. század elején nálunk is megjelent a cserkészmozgalom. A katolikus és protestáns csapatok mellé fölzárkózott az egyházaktól független őrszemmozgalom, majd viszonylag későn, közvetlenül az első világháború előtti években negyediként megjelent a zsidó cserkészlet is. Erősen cionista ideológiájú csapatokat Bing Ede János és a Kanitz testvérek szervezték és irányították. Emellett a felekezeten kívüli közömbös őrsemcsapatokban is rengeteg zsidó fiatal vett részt.

Már 1914-ben Kova Albert, a később Palesztinába vándorolt és ott irodalmi munkásságával szép hírnevet szerzett publicista tíz csapatban tevékenykedő ötszáz fiatalról beszélt. Dr. Dömény Lajos ügyvéd – aki később a fronton vesztette életét – volt a Kadima cserkészcsapat létrehozója és egyúttal a Magyar Cionista Szövetség egyik első vezetője. Nagy súlyt fektettek a zsidó identitás ápolására.

A *Zsidó Szemle* című hetilap külön mellékletet adott ki „A cserkész – A zsidó cserkészcsapatok hivatalos közleményei” címmel. Ez hangsúlyozta, hogy a „cserkészmozgalom kitűnően megfelel a zsidó természetnek”, mert azokat a jó tulajdonságokat, amelyek már megvannak a zsidó fiatalokban, továbbfejleszti.

A zsidó cserkészcsapatokban magas szintű követelményeket támasztottak a cserkészekkel szemben,

például megkövetelték a zsidó történelem ismeretét, cserkészköszöntésük pedig így hangzott: Jó munkát, sálom. Táborkapuikat menórákkal és kettős kőtáblákkal díszítették.

HÁBORÚS SZEREPVÁLLALÁS ÉS NUMERUS CLAUSUS

A *Remény* című zsidó ifjúsági lap 1917-ben így írt a zsidó cserkészmozgalomról: „a zsidó cserkész nem csak a cserkésztudományban, de a zsidóság ismeretében is jártos ifjakat nevel, akiknek lelkét áthatja a zsidóságért való alkotóvágy, akiknek szívében ott él a zsidóság szeretete... A zsidó ifjúságnak van a legnagyobb szüksége a cserkészmozgalomra. Hiszen a zsidóságot sok száz éven át elszakították a természetől, a gettóban nem látott igazi napsugarat...”

Az első világháború idején azok, akik koruk miatt nem kerülhettek a frontra, más módon tüntették ki magukat, például a Kadima csapat tagjai a Boráros téri hadikórházban dolgoztak, sok elismerést aratva, méltón elesett parancsnokuk tanításához.

A világháború utáni forradalmi idők viharai megtépázták a magyar cserkészletet, és az azt követő zsidóellenes megtorlások során az újjászerveződő cserkészszövetségbe lehetőleg nem vették be a zsidó csapatokat. El is érték, hogy – az egyetemek, főiskolák mintájára – itt is bizonyos „numerus clausus” érvényesült. Lehetőleg vallásilag homogén, csak zsidó vagy csak keresztény csapatokat szerveztek, a keresztény

A Wesselényi utcai iskola Ezüst farkas cserkészcsapata

csapatokban a zsidó fiatalok arányszámát öt százalékban maximálták.

Visszahatásként a zsidó csapatok erősítették zsidó jellegüket, ők adták a későbbi cionista ifjúsági csoportok magját, a Hasomer Hacair ma is címerében őrzi a cserkészliliomot. Néhány év múlva a politikai légkör enyhülésével kénytelenek voltak elfogadni a zsidó csapatokat, különös tekintettel jó külföldi kapcsolataikra. Viszont a cionista szellemiségű Kadima csapatokat felszámolták.

A CSODASZARVAS JAMBOREE

Jók voltak a kapcsolatok más országok zsidó cserkészeivel. 1933-ban a gödöllői „Csodaszarvas Jamboree” még szép sikereket hozott a zsidó cserkészeknek. Miközben Teleki Pál nem engedélyezte az olasz „Balillák” és a Hitler Jugend hivatalos részvételét, addig a hazai cserkészekből tíz zsidó csapat is táborozott Gödöllőn, ahol fából épült ideiglenes zsinagóga működött egy szép erdei tisztáson. Péntek este ezernél is többen imádkoztak itt, köztük angol, jamaikai, ír, finn és szíriai zsidó cserkészek. Kecskeméti fiúk kórusával énekeltek a bejrútiak is, istentisztelet után pedig a debreceni zsidó gimnazisták héberül beszélgettek keleti társaikkal.

Mivel a találkozó gazdasági szempontból nem volt sikeres, a cserkészek a társadalom támogatására szorultak. Ellátásukban a zsidó vállalkozások élen jártak, így kapott a mozgalom Weiss báróéktól biciklit, kis motorkerékpárt, az Excelsior konzervgyár pedig az ár háromnegyedéért utalt ki fél tonna vegyesízt. Jövedelmezők voltak a Magyar Cserkészben közölt hirdetések, amelyekben a Darmol hashajtótól a Turán sportcipőig huszonegy féle árucikk szerepelt.

AZ ANTISZEMITIZMUS TERJEDÉSE

A gödöllői cserkész világtalálkozó adta az utolsó alkalmat a magyar zsidó cserkészek nyilvános szereplésére. Utána a terjeszkedő faji gondolat háttérbe szorította a zsidó cserkészteket. Ebben nem volt különbség katolikus és protestáns csapatok között: zsidókat nem vettek be keresztény csapatokba, a zsidó csapatok szervezését viszont igyekeztek megakadályozni.

A támadások reakciójaként a meglévő csapatok ismét tovább erősítették a zsidó identitást. „A zsidó cserkészek nem csak azért zsidók, mert zsidóknak születtek. Tudatosan büszkén vallják magukat zsidóknak önmaguk és az egész világ előtt... Amerre járnak, amerre táboroznak erdők, pagonyok mélyén, mindenütt oltárokat emelnek, mindenütt imádkoznak.” – írta Vidor Pál: Zsidó cserkészek című írásában (Múlt és Jövő 1934. 249. l.) „Egész évi munkájukban csapatösszejöveteleiken, őr- és rajzüléseiken is végeznek zsidó munkát: foglalkoznak a zsidóság történetével, a nagyvilágon szétszórt zsidóság helyzetével, a szentföldi munkával, a hazai törekvésekkel. Ez a munka nem ötletszerű, hanem rendszeres, közös szabályzat alapján történik a különböző zsidó csapatokban”. Vidor példaként a szegedi zsidó cserkészeket említi, akik a zsinagóga képzett idegvezetői.

Segítette a védekezést a Zsidó Cserkészek Országos Nagybizottságának létrehozása is, amely szerv a táborozásokat és a csapatok közötti

levelezést szervezte. Elkészítették a próbák vallási ismeretanyagát, összekapcsolván a zsidó hagyományokat a cserkésztestvéreikkel.

A Remény című folyóirat erről így ír: „Hogy a zsidó fiúk jó cserkészek legyenek, az kétszeresen fontos. Mert nekünk mindig példát kell mutatnunk. A zsidó cserkész nem lehet hanyag, rendetlen, neki mindig az elsők között van a helye. A zsidó fiú egyéni becsülete a felekezet becsülete...”.

1937-38-ban a különböző szintű cserkész fórumok már igyekeztek megszabadulni a mintegy kétezer fős zsidó cserkészrétegtől. Emigrálásra kényszerítették Molnár Frigyeszt, a Magyar Cserkész Szövetség külügyi vezetőjét, a cserkészeti „külügyminiszterét”, aki olyan sokat tett a magyar cserkészeti nemzetközi kapcsolatairól.

„SZOLGÁLATVEZETŐ: CSERKÉSZ-LELKISMERETÜNK”

Ennek ellenére 1937 tavaszán megkezdődött a zsidó leánycserkészeti szervezése is. Ekkor jelent meg Vidor Pál brosúrája a zsidó cserkészek vallási próbapontjairól. Bár a zsidótörvényekkel párhuzamosan távolították el őket a hivatalos mozgalmából, mégis engedélyt kaptak egy, a hitközség keretén belül működő csapat megalakítására, a Pesti Izraelita Hitközség XIII. ifjúsági csoportja néven. 1940. március 24-én a Wesselényi utcai zsidó polgári iskola tanári szobájában megalakult a hazai zsidó csapatok munkaközössége tizenhat csapattal.

Az üldöztetés azonban tovább folyt és miután levetették velük a

Cserkész-emlék

jelvényeket, Zsidó Ifjúsági Őrszem Szövetsége néven akartak tovább működni. Azonban Teleki Pál miniszterelnök ridegen elutasította kérésüket.

1941 novemberétől a BM betiltotta az amúgy is már feloszlatott zsidó cserkészcsapatok minden működését. Megható olvasni búcsúparancsaikat: „Szolgálat: A cserkészmunka újabb megindulásáig a

Farkas őr (1924)

csapat minden tagja szolgálatban van. Szolgálatvezető: Cserkész-lelkiismeretünk”. (Ámosz csapat, Pécs, 1941. december 7.)

1942-től új lendületet kapott a zsidó cserkészek üldözése. Még az áttért szülők gyermekeit is kizárták a csapatokból, megtiltották zsidók részére cserkészfelszerelés eladását, kisajátították a zsidó csapatok vagyionát (nyomdák, rádiók). A zsidó cserkészek osztoztak a közös zsidó sorsban, sokan kerültek a deportáló vonatokba és a munkaszázadokba.

KÍSÉRLETEK AZ ÚJRAKEZDÉSRE

1945-ben újjáalakultak a zsidó cserkészcsapatok, különösen a nagy múltú Vörösmarty csapat végzett jó munkát. Azonban az érdeklődés megcsappant irántuk, a zsidóságot mélyebben átérző fiatalok a cionista mozgalom ifjúsági csoportjaiba szerveződtek, sokan pedig a baloldali ifjúsági szervezetekben próbálták feledni az átélt szenvedéseket. Amikor a cserkészmozgalmat felszámolták, megszűnt a zsidó cserkész is. A rendszerváltás után, a 90-es évek elején a Kadima cserkészcsapat újjászervezésének kísérlete nem járt tartós sikerrel.

ÁTID – MIÉNK A JÖVŐ!

A héber átid szó jövőt jelent, míg az ÁTID az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség ifjúsági szervezete. A névválasztás üzenete jól érthető: ezek a 15-25 év közötti fiatalok közösségünk jövője, a feltörekvő ifjak maguknak építik a jövőjüket. KOVÁCS GERGŐ ÍRÁSA

IFJÚSÁGI SZERVEZET SZÜLETIK

Kezdetben csak a Zsidó Tudományok Szabadegyetemének ösztöndíjprogramját hívták ÁTID-nak, ám később az ebből kifejlődő és a frissen létrejövő ifjúsági szervezet kapta meg a nevet. Lócsei András is így került az alapítók közé: „Amikor felmerült az ötlet, hogy a ZSTSZ fiataljaival lehetne egy programsorozatot létrehozni, az elsők közt jelentkeztem a megalakuló szervezet vezető pozíciójára.”

Az ÁTID 2014. március 8-án tartotta meg alakuló gyűlését, melyen a szervezet, mint egyesület létrejött. A tagok megválasztották a háromtagú elnökséget, melyben Keszler Áron, Lócsei András alelnökként és Kovács Gergely elnökként látja el feladatait. Az elnökség azóta is részt vesz az EMIH hivatalos küldöttgyűlésén, és a hitközség legfontosabb ügyeinél is jelen van.

Az ÁTID célja, hogy a tagjai közösségben, különböző programokon keresztül élhessék meg zsidó összetartozásukat. Emellett hangsúlyt fektetnek arra, hogy a fiatalok megismerjék a hazai zsidóság szervezeteit, és részt vehessenek azok munkájában. Szeretnék, ha a fiatalok olyan öntudatos felnőttekké érnének, akik felelősséget vállal-

nak önmagukért és közösségükért, akik értik és tudatosan alakítják a közösség fejlődését.

A legtöbb tag nagy- vagy dédszülei Holokauszt-túlélők, akik közül sokan elzárkóztak a vallástól és a közösségtől is. A szocializmus évei alatt a zsidó öntudat nagyon sokaknál a Holokauszthoz kötődött, azonban a 20-30 éves generáció már nem a Holokauszt alapján definiálja magát. A Holokauszt az emberiség és a zsidóság egyik legnagyobb tragédiája, amit sosem szabad elfelejteni. De nem építhetjük erre az identitásunkat. Az ÁTID nagyon fontosnak tartja a pozitív zsidó önkép kialakítását, amit élményekkel és a közösségi lét örömeivel megélésével szeretne elérni. A judaizmus 3500 éves története, a szokások állandósága arra sarkallja a tagokat, hogy még többet tegyenek a zsidósáágért.

„Az ÁTID egy egyedi dolgot képvisel Magyarországon, a hagyományok őrzését, a modern korral kombinálva. A hangsúly főképp azon van, hogy a szervezet nem kívánja elhagyni a Tórában leírt parancsolatokat, hanem a micvák szellemében egy 21. századi aspektusában oldódik fel.” – fogalmazza meg Lócsei András alelnök a szervezet alapértékeit.

Ezt mindenki másként éli meg, az ÁTID pedig lehetőséget ad arra, hogy sok területen kipróbálják magukat és

megtalálják azt az utat, amiben jól érzik magukat, és amivel ők tudnak tenni a közösségért.

ÁTID HELYEK

Az ÁTID-nak több bejáratott „törzshegy” van, és remélik, hogy hamarosan egy új közösségi központtal bővíthetik majd a „zsidónegyedet”, ahol többek között egy ifjúsági zsinagógát is terveznek.

Az egyik legfontosabb találkozóhelyük a Bét Menáchem Gyermekoktatási Központ nagyterme, ahol a zsidó ünnepeken különböző programokat és fábrengeteket (vacsora, multság) tartanak. Az ifjúsági tagozat másik kedvelt helye a MAZSÓK üdülő Badacsonytoma-
 jon, ahol nyaranta egyhetes nagytábor szoktak rendezni. A Balaton parti üdülő kiváló a pihenésre, elmélkedésre és a közösség megélésére. Az üdülőben zsinagóga is van, ahova Budapestről Tórát is visznek. Badacsonytoma-
 jon az ÁTID több bár micvót (felöltöztetés) is tartott már.

A hely, amit még meg kell említeni, az Mád. A nemrég felújított mádi Rabbiház és Zsinagóga kiinduló pontja a „Csodarabbik útjának”, amely zsidó zarándoklatként végigvezeti az érdeklődőket a Tokaj-Hegyalja régió zsidó emlékein. Az ÁTID többször járt itt, akár Sábbátot tartani, akár az utat végigjárni, ahol is nagyon érdekes és értékes tapasztalatokat szerezhettek. Mádon Faith Aser segítségével a zsinagógában öt ÁTID-os lány kapott héber nevet, ezzel egy lépést téve a hagyományok és vallási törvények felé.

TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS

Az ÁTID gyakran részt vesz a CEDEK Izraelita Szeretetszolgálat munkájában is, ami segít, hogy a fiatalok nyitott szemmel, segítségére készen járjanak a világban. Ehhez kötődik az ifjúsági szervezet egyik legemlékezetesebb pillanata is. Ros Hásánakor almát és mézet osztottak a járókelőknek az ÁTID önkéntesei a Madách téren, amikor megállt mellettük egy menekülteket szállító busz. A járókelők legnagyobb meglepetésére az osztást vezető Keszler Áron alelnök a busz ablakából félig kilógó szőr gyerekeknek több csomag almát és mézet adott fel.

Az ÁTID kapcsolatban áll a Tett és Védelem Alapítvánnyal is, akik a magyarországi antiszemita ügyek jogi vo-

natkozásaiival, és a zsidó közösség önvédelmével is foglalkoznak. Az ÁTID-TEV egy hétvégét is szervez, melynek témája a „bullying” (iskolai zaklatás) elleni fellépés. Ennek alapján a résztvevők képzéseket tarthatnak majd iskolákban.

Fontos az is, hogy reagáljanak az aktuális eseményekre. Így például a Saul fia bemutatása körül kialakult online „kommentháborúban” a szervezet tagjai egy négyalkalmas képzés során szakértőktől hallgatták, hogyan védekezzenek az online felületeken megjelenő antiszemita támadások ellen.

KAPCSOLATBAN A KÜLVILÁGGAL

Az ÁTID igyekszik megmutatni tagjainak a zsidó közösséget körülvevő tágabb társadalmat és a más országokban élő zsidóságot is. Szerveztek már nemzetközi tábor Badacsonytoma-
 jon és ellátogattak Brüsszelbe is, ahol az Európa Parlament munkájával ismerkedtek.

Így például az Ifjú Keresztény Szövetséggel együttműködve szervezték meg Erdő Péter bíboros és Köves Slomó vezető rabbi beszélgetését (lásd 28. oldal), melynek témája a zsidó-keresztény együttélés és a menekültkérdés volt. Ezúttal a házigazda az IKSZ volt, ám a következő hasonló jellegű rendezvényt a Keren Or Központban az ÁTID szervezi majd.

Több más program is szervezés alatt áll, tudtuk meg Lócsei András-tól: „Még aktívabbak kell lennünk és több közösségi eseményt szervezni! Például: minikonferenciák a budapesti zsidóság jövőjével kapcsolatban. Ilyen meghívások és együttműködések már történtek, akár az Élet menetén, ahol együtt vonultunk a többi zsidó ifjúsági szervezettel, sőt elnökségünk meghívást kapott a Zsidó Fiatalok Jövőképe konferenciára, ahol a szervezetek vezetői tárgyalnak és ötletelnek majd egymással.”

MAGYARORSZÁGON MŰKÖDŐ ZSIDÓ IFJÚSÁGI SZERVEZETEK

Átid – ifjúsági szervezet a Chábád Lubavics szellemében

Hasomer Hacair – baloldali cionista ifjúsági szervezet

BBYO – pluralista zsidó ifjúsági világszervezet

Marom Klub Egyesület

Mazsihisz Ifjúsági Csoport

SZEMÉLYISÉG SZÜLETIK

ÁTÉPÍTÉS MIATT ÁTMENETILEG ZÁRVA

Kamaszkor – a fiataloknak a szabadság, a szülőknek a néma szorongás kora. Amikor túl leszünk rajta, egy kedves, fiatal felnőtt fog visszanézni ránk – ha mindent jól csináltunk. De mit tehetünk addig? Hogyan éljük túl ezt az időszakot? Más-hogy lázadnak-e a vallásos családok tizenévesei? VEKERDY TAMÁSSAL beszélgettünk. LEFKOVICS ZSÓFI ÍRÁSA

NÉVJEGY

VEKERDY TAMÁS

- SZÜLETETT: 1935
- FOGLALKOZÁSA: pszichológus, író
- CSALÁD: négy gyermek édesapja

Mit tehetnek a szülők, ha kamasz van a családban?

A kamaszok sündisznóznak, mint a külföldi szakirodalom mondja, minden tüskéjüket kifelé mereszti. Robbanásszerű agyi érés is zajlik, nemcsak a csövescsontok nőnek, nemcsak a hormonális rendszer bolydul fel; eddigi kapcsolatok eltűnnek, újak alakulnak ki nagy számban. A kamasz ítélkezik, mert karikatúraszerűen lát. Ezért szemtelen. Mint Németországban a tanárok mondták, mikor ez az agyfiziológiai kutatásokról kiderült: tulajdonképpen ki kellene rájuk írni, hogy átépítés miatt átmenetileg zárva. Ilyenkor a szülők és a család többi tagja nem tehetnek mást, mint hogy elviselik a jelenlétét. Bármilyen szemtelen és kibíratatlan, hadd legyen ott velünk. És a kamaszkori tekintet! Néz rám és én látom a szeméből, hogy „hülye vagyok”. Ha a pillantással ölni lehetne, már háromszor meghaltam volna... De van egy jó meg egy rossz hírem, mint mondani szokták. A jó hír, hogy ha „jól viselkedtem”, a kamaszkor elmúltával egyszer csak egy kedves, fiatal felnőtt fog visszanézni ránk ugyanezekből a szemekből. A rossz hír, hogy mikor. Hát igen. Majd valamikor a huszadik-

huszonharmadik életév között. Mi az, hogy jól viselkedtem? Tessék kapaszkodni: ha szabadon tudtam engedni a kamaszt. Igen, nagy amerikai vizsgálatokból is tudjuk, hogy a kamaszt szabadon kell engedni. Védett lesz, ha az első 8-10-12 év nagy érzelmi biztonságban telt el, ha a kisgyereket „melegen ölelték”, ha már újszülött- és csecsemőkorától megtanult (dögönyözésekben, csiklandozásokban, melyeket mondókákkal is kísérünk) személyes érzelmet kapni, elfogadni és viszonzni. Ő is fog akarni személytelenül sodródni talán, de nem fog tudni elég jól; az érzelmi igényesség, mely a személyes kapcsolódásra irányul, vissza fogja őt tartani. A nagy érzelmi biztonságot és a védelmező családi háttérrel illetően tipikus jiddise mámék esetében nem lehet gond. A szabadon engedés viszont már sokkal problematikusabb.

Hogyan engedheti szabadon a gyereket egy szülő? Féltjük őt az alkoholtól, drogoktól, az éjszakázástól...

Persze, hogy féltjük, aggódunk érte, hogy milyen ingerek érik, mit fog ki próbálni. A drog-ambulanciák adatai alapján azonban elmondható, hogy azt fenyegeti a függővé válás, aki érzel-

mi deprivációval, érzelmi nélkülözéssel érkezett a kamaszkorba. Jó érzelmi háttérrel rendelkező gyerekek, ha ki is próbálják valamelyik drogot, nem lesznek függők. El kell őt engednünk, de csak úgy, mint a jó tréner, hogy közben készen állunk arra, hogy ha zuhan, bármikor elkapassuk. Igen, a kamaszkor egy újabb dackorszak, ilyenkor a szülő nem tehet mást, kedvesen és némán szorong. Nem faggatózik. A kamaszok mániákus igazságkeresők, de a faggatott kamaszok hazudnak. Nem akarják, hogy beléjük lássak, óvják magukban a születő személyiséget. Ha azt mondom a gyerekeknek, hogy elengedlek a buliba, de ha fél tizenegykor nem hívsz fel, többé nem mehetsz el, ha a kamaszodó jó állapotban van, nem fog telefonálni. Vagy csak tizenegy-tizenkettőkor fog. Dacol.

Az iskolában is dacol?

A kamasz vitázik. Otthon és az iskolában is. Probléma: kamaszkorban a teljesítmény hanyatlak, a kamasz fiziológiás, élettani eredetű lustaságban szenved. Ilyenkor nem lenne szabad megterhelni a gyereket. A 20. század elején a gimnázium negyedik osztálya, ahová a 14-15 évesek jártak, a legkönnyebb osztály volt, szinte csak ismétlés. Ez az időszak a kamaszkor kulminációs pontja. Ma ilyenkor a legnagyobb a nyomás: most hozd a maximumot kisfiam, ezen múlik a továbbtanulásod... A kamasznak, amihez nincs kedve, azt utálja. Sajnos a mi iskoláinkban sokszor borzalmas, amit és ahogy tanítanak. A kevesebb több lenne! A finn iskolákban átlagosan napi négy tanóra van. Hibázni nem bűn, a tévedés nem véték. Nálunk a felnőttek kilenc százaléka emlékezik az középiskolai tananyagból úgy, hogy használni is tudják. Mert rosszul és rosszat mondanak. Mérei Ferenc szerint ahol untatnak, onnan menekülj! A világ, az ember nem unalmas! Igen, ma már az agyfiziológiai vizsgálatokból is tudjuk 1996 óta, hogy: öröm nélkül nincs hatékony tanulás!

Hogyan tudunk a gyerekeinknek segíteni a tanulásban?

Az iskola a gyerek dolga! A család egész életét meggronthatja a mindenna-

pos számonkérés és együtt tanulás. És ha rossz tanuló lesz? Aki kezdettől tudja, hogy az iskola az ő dolga, általában jobb tanuló, mint az, akit otthon este és hétvégén még gyötörnek a leckével. De még az is lehet, hogy ha 23 évesen jön rá, hogy egyetemre akar menni, akkor majd leérettségizik estin. - Persze, ha segítséget kér, segítsünk neki!

Mit gondol, mennyit tölthet egy gyerek okostelefonok, tabletek, számítógép előtt?

Ha otthon számítógépen dolgozom, egy idő után két-három éves kisgyerekek is az ölembe keredzkedik és ő is pötyögni akar a billentyűkön. Utánno! Mindent így tanul meg maga körül, így tanul meg járni, beszélni... Igen, spontán utánzással. A kisgyereket nemcsak nem kell, nem is szabad tanítani, mert ezzel lefékezzük a spontán utánzás erejét. Elmentem, amit el kell, hadd pötyögjön. Esetleg később azt is megmutatom neki, hogy hogyan kell rajzolni. De semmiképpen nem teszem be a nagyszülőktől kapott számítógépes játékot! És az egész dolgot limitálom, időben. Kezdetben két-három-négy perc. Ez az iskoláskor felé haladva lassan növekszik. De az iskolába lépés előtt semmiképpen nem haladhatja meg a napi 10-12-15 percet. És: mesét én mondok, lehetőleg fejből! A látott mese nem mese. A külső kép blokkolja a belső képalkotást. A szabad játék közben és mesehallgatás közben a gyerek folyamatosan belső képeket készít. Ne lépj a szőnyegre, az a tenger! Tudja, hogy szőnyeg, de látja, hogy tenger. A belső képet ki is vetíti. A belső képalkotás, mondja a

pszichológia, elaboráció. Feldolgozás. Dühök, vágyak, szorongások, ismeretek feldolgozása. Ezért old és nyugtat meg a játék és a mese. A hallott mese. Ezért aztán bármilyen kényelmes lenne is este vagy egy autózás közben, nem lököm oda a tabletet a gyerek elé, hogy nézzen valami kis mesét rajta, hogy egy kis nyugalom legyen, nem ültetem le a tévé elé (az örökmozgó ül, az aktivitás duzzad és előbb-utóbb agresszióban robban!). És: a külső kép megjelenése pillanatában blokkolja a belső képalkotást. Nincs feldolgozás. Ha a gyerek csak a legjobb, legszelídebb angol természetfilmeket nézi, de órákon át, a tévétől akkor is feszültebb, nyugtalanabb lesz. Az iskolás gyerek persze már televíziózik, de jó volna három szabályt betartani: csak közösen kiválasztott műsort, limitált időben, és most jön a legszörnyűbb, mert akkor mit ér az egész – valamelyik szülővel együtt! Ha az ilyenfajta szabályokat a gyerek 8-10-12 éves koráig betartottuk, akkor is olyan lesz kamaszkorában, mintha a kutyáktól függővé vált volna. De ilyenkor ebben is, bármilyen hihetetlen, szabadon kell engedni, vagy az örök küzdelmek területére lépünk. Vagy arra szorítjuk, hogy titokban csinálja, és ezzel képmutatásra szoktatjuk. Ha kamaszkoráig nem vált képernyőfüggővé, akkor utána ki fog belőle jönni.

Egy zsidó tanítás így szól: „Neveld az ifjút a maga útja szerint!” Mit gondol erről?

Tökéletes. Pontosan így kell csinálni. A gyerekneveléshez azzal a szándékkal kell hozzáállni, hogy legyél, aki vagy!

Nem pedig: válj olyanná, amilyennek én akarlak látni! A gyerek nem tabula rasa, amire azt írok, amit akarok. Individuum, figyelem őt, és ha kell, segítem. Mindenkinek van egy saját programja, neki és mindenkinek, a társadalomnak is az a jó és hasznos, ha azt bontakoztatja ki. Az individuális, liberális demokráciák a szörnyű huszadik században megnyernek minden meleg- és hidegháborút! Bár mindig válságokkal küzdenek, mindig nehezen szedik össze magukat – hosszú távon ezek nyernek. A diktatúrák remekül működnek, centralizáltak, mindent egy akarat mozgat – a végső összeomlásig. Népmesei igazságra tanít a huszadik a század is: a végén győz a jó! Az individualista, a személyiséget minden veszély között is szabadon kibontakoztató demokrácia a nyerő. Tehát a zsidó alapelv helyes.

A mai tinédzserek lázadása miben különbözik a régi korokéitól?

A kamaszkor a második születés kora. Az első születés, a világra jövetel azt jelenti, hogy önálló test születik. Ilyenkor pedig önálló személyiség születik. A zsidóságban nem véletlen, hogy 12, 13 éves korban ünneplik a bár micvát és a bár micvót. Valóban ilyenkor kezdődik a felnőtté válás folyamata. Az élet és az érés azonban sokat változott az elmúlt száz-százötven évben. A 19. század közepén mérsékelt égvön az első menstruáció 15-16 éves korban jelentkezett. A lányok 17 évesen házasodtak és 18 évesen születték első gyermeküket. Ma 12-13-14 évesen kezdenek a lányok menstruálni, míg az első gyermeket 23-25 évesen, sőt nem ritkán 30 fölött szülik meg.

Van-e különbség a vallásos és nem vallásos családokban nevelkedett gyerekek lázadása között?

A vallásos családokban sokszor hiányzik az intimitás és a spontaneitás, ha az „alapelvek” dominálnak. Kutatásokból tudtuk meg, hogy gyakran ezért házasodnak korábban a vallásos közegekből kikerülő gyerekek, nem pedig azért – ahogyan sokan gondolnánk – mert házasság előtt nem élhetnek nemi életet... Kiderült, hogy ennek megkezdésében nincs különbség, nem ezért

kötnek korai házasságot. De ezekben a családokban is a dac jellemző tinédzser-korban. Ha erőltetjük a vallást, akkor a kamasz szembefordul ezzel, ha elég jó erőben van. Míg ha a szülő tagadná a zsidóságot, a gyerek ezekben az években „bezsídul”. Leginkább az számít, hogy milyen a család. Ha

igazán jó, vallásos családban nő fel a gyerek, akkor – miután eleget bosszantotta az apját – kamaszkor után vissza fog térni a valláshoz. Általánosságban a vallásos közösségekre jellemző lehet a kevélység és a képmutatás, de szerencsére a zsidóságban van egy nagy adag önirónia, humorra való készség. Szokták mondani, hogy a zsidók mindenből viccet csinálnak. Még jó! – mondom én. Egy idevágó idézettel: „Van, aki száján hordja hitét és hazáját, van, aki a szívében. Az elsőnek egy szavát se hidd!”

Mi a helyzet azoknál a családoknál, ahol a szülők, nagyszülők titkolják, tagadják a zsidóságukat?

Minden tabu, minden titok roncsol, akkor is, ha soha, senki nem említi meg. A gyerekek „csápjai” a szülők tu-

datalattijáig lenyúlnak. A gyerek nem azt akarja, hogy a szülő tökéletes legyen, elég, ha hiteles. Ne hazudjon!

A fiatalok körében népszerű párt a Jobbik. Mi lehet ennek az oka?

A világ bonyolult. Mindig marad megérthetetlen dolog. Nem értjük a világot és ez szorongást kelt. Itt egy párt, amelyik megmondja, hogy miről, mit kell gondolni és ki tehet az egésztől. Az agynak rendkívül „fárasztó” anynyit gondolkodni, pihentető érzés, ha az ember kikapcsolja az agy egy részét, mondjuk így, a tudatos, a kérgi részt, és csak a kéreg alatti érzelmi központokat használja. Itt található a közelben az agresszió központja is, az összekapcsolódás könnyű és kész az egyszerű világmagyarázat. Minden szélsőséges ideológia egyszerűsíti a dolgokat, bűnbakot keresve, jól áttekinthető összeesküvés-elméletet vázolja fel, és ezzel „érthető” világot teremt körém, csökkenti a szorongásomat. Ki tehet mindenről? Hát a zsidók. A cigányok. Vagy a migránsok. Vagy Soros. De akár migránszásról, akár „sorosozásról” van szó, ez mind egyfajta zsidózást jelent.

Hogyan védhetjük meg gyerekeinket az antiszemita támadásoktól?

Ne hagyjuk magunkat! A Tett és Védelem Alapítvány kiáll az antiszemita inzultusok áldozataiért. Mindenkinek, egész Magyarországnak ezt kellene tennie. A németek megcsinálták, amit meg kellett, mi eltagadunk mindent. Pedig nincs Európában még egy ország, ahol ennyi embert öltek volna meg! Magyarországon 600 ezer, Romániában 264 ezer, Németországban 125 ezer zsidót öltek meg. Magyarország ezzel nem foglalkozik, sőt úgy csinál, mintha nem tehetett volna semmiről. Intenzív nemzeti önvizsgálatra volna szükség. A magyar közoktatásnak volna elemi kötelessége, hogy ezt megoldja. De erről szó nincs, mentetik a menthetetlent. Berlin központjában, sőt Boston központjában is – ahonnan pedig egyetlen zsidót sem vittek el – emléket állítottak az áldozatoknak. Nálunk a Parlament előtti téren volna a helye egy holokauszt emlékműnek – de ettől persze mindenki visszaborzad...

BIRTHRIGHT ISRAEL:

TÍZ NAP ALATT A ZSIDÓSÁGOD KÖRÜL

Birth right – a születés jogán. A program alapgondolata, hogy minden zsidó fiatalnak joga van el látogatni Izraelbe legalább egyszer életében. Ez nem csupán vakáció: a tíznapos utak életreszóló élményt nyújtanak mindenkinek, aki részt vesz rajtuk. ACKERMAN LÁSZLÓ ÍRÁSA

TÍZNAPOS TÚRA EXTRÁKKAL

A Táglit-Birthright Israel azokat a 18-26 év közötti, zsidó identitású fiatalokat várja tíznapos túrákra, akiknek legalább egy szülőjük zsidó származású, és akik nem gyakorolnak más vallást. A csupán 250 dolláros, visszatérítendő letétet és némi zsebpénzt igénylő út annyiban különbözik a más szervezett utaktól, hogy nem a későbbi aliját célozza meg, hanem a zsidó fiatalok önazonosságának erősítését, a zsidó kultúra, vallás és közösség alaposabb megismerését, az Izraelhez való szorosabb kötődés kialakítását.

A programot a Szochnut, tehát a Jewish Agency mellett számos izraeli és zsidó filantróp magánszemély, közösség és szervezet is támogatja, köztük pl. Sheldon Adelson amerikai zsidó milliárdos, Donald Trump kampányának egyik legújabb segítője.

A 17 évvel ezelőtti indulás óta több mint félmillió fiatal vett részt a Birthright Israel útjain, amelyek szinte az összes „kötelező” izraeli programot magukban foglalják, busszal, dzsippel és gyalog: Jeruzsálem, a Siratófal, a Holt-tenger, a maszadai erőd megmásítása éppúgy a program szerves része, mint a Jad Vasem, Tiberias és Csfát.

Az összes csoportot profi izraeli idegenvezetők és fegyveres biztonsági őrök kísérik. Természetesen egyetlen csoport sem léphet be Kelet-Jeruzsálembe, Gázába vagy a Nyugati-part

arab városaiiba, a csoport tagjai nem lézenghetnek el külön, és ugyancsak biztonsági okokból senki nem használhatja az izraeli tömegközlekedési eszközöket.

A CHÁBÁD CSOPORTOK SIKERE

Az utakat akkreditált zsidó szervezetek és cégek is kínálják, de a szervezési és oktatási sztenderdet a Táglit ellenőrzi. Aktív szerepet vállal a Chábád mozgalom is: kilenc évvel ezelőtt egy csoportot kísértek Izraelbe, ma már évente öt ilyen utat szerveznek. Sok fiatal az út után visszatér hozzájuk, hogy alaposabb, mélyebb tudást szerezzen a zsidó önazonosságról.

„Ki szervezi mégis a legtöbb Birthright utat? A Chábád. Hol térnek vissza a zsidó közösséghez a legtöbben? A Chábádban. Ki szolgáltatja a legtöbb programot a túrák után is? A Chábád. Azt gondolom, Önöknek kéne ezt megtenni, nem a Chábádnak” – mondta a program egyik alapítója, Charles Bronfman a Reform Zsidó Unió kétévenként megrendezett konferenciáján 2015-ben, ezzel elismerve, hogy a reformmozgalmak képtelenek azt a fajta aktivitást utolérni, amit a Chábád nyújt a fiataloknak.

BIRTHRIGHT MAGYARORSZÁGON

Ilyen nemzetközi Chábád csoporttal járt Izraelben Nádas Kata is, aki éveken át szervezett és vezetett Taglit

utakat Magyarországról. Saját első útjáról elmondta: „Jó kombinációja volt a vallásos és nem vallásos programoknak és egy életre szóló élmény. Én addigra már tisztában voltam a vallás alapjaival, mégsem gondoltam, hogy egy izraeli útra el kéne mennem, de a lehetőség miatt belevágtam és nagyon megérte. Egyszerre több százan utaztunk, több busszal. Így nemzetközi barátokat is megismerhettünk és a saját identitásunkat is.”

Magyarországon is volt rá példa, hogy a Chábád mozgalom szervezett Táglit utat, ám többségében a Szochnut irányítja ezt a programot. Innen szervezik a Közép és Kelet-Európai csoportokat is.

Nádas Kata elmondta: Kelet-Európában a fiatalok sokat tudnak a Holokausztról, de keveset saját identitásukról. Erre kínál megoldást a Táglit, mely megmutatja, hogy a zsidóság lehet vallás, kultúra, nép, identitás.

Mint elmondta, a legnehezebb feladat az út után is lekötöni a fiatalokat. Ezért ő már a programot megelőzően szervezett eseményeket, melyen a csoport összerázódott. „Hazajövetelük után pedig más szervezetek programjait is megismertettük velük, hogy tudjanak választani. Én úgy gondoltam, mindegy, hogy hazajövetel után hol helyezkednek el, csak járjanak valahova ahol megélik a zsidó identitásukat.”

TAVASZ SZARVAS ŐSZ TÉL

Ha bárhol a világon zsidó közösségben kimondod a szót: Szarvas, nagy valószínűséggel tudni fogják, hogy a JDC – Lauder Nemzetközi Zsidó Ifjúsági Táborról beszélsz. Szarvas egy intézmény. Egy fogalom. ÓNODY-MOLNÁR DÓRA ÍRÁSA

FOTÓK: SZARVAS ARCHÍVUM

Az évek során valóban nemzetközi ismertségre szert tevő intézmény 1990 nyarán nyílt meg, ifjúsági táboroként. Ma már az egykori diák táborozók gyerekei járnak vissza. – A zsidó közösségi életben megannyi szervezet és kreatív kezdeményezés mondhat magáénak olyan vezetőket, akik a Szarvasi Táborban tanulták meg a zsidó közösség iránti elkötelezettséget és a zsidó hagyományok fenntartásának fontosságát – olvasható a tábor honlapján, ami jól mutatja, hogy a kezdeményezés milyen fontos szerepet játszik abban a folyamatban, amit zsidó újjászületésnek nevezünk.

Negev, Galil, Golán, Hermon – akik ismerik Szarvast tudják, hogy az izraeli földrajzi egységek nevei korcsoportokat jelölnek. A legkisebbeké, azaz a 7-10 éveseké a Negev, a Galil a 11-13 éveseké, a Golánba a 14-16 évesek tartoznak, míg a Hermonba a 17-18 évesek kerülnek.

A tábor vezetője **Friedman Sasha** 1996-ban volt első táborozó. Aztán madrich lett, később korcsoportvezető, másfél évig pedig programkoordinátor, 2006 óta ő a tábor vezetője. Az ő vezetésége alatt Szarvas túlnőtt a „sima” nyári ifjúsági táboron, ma már (két turnusban) mű-

kodik családi tábor, szenior tábor a holokauszt-túlélőknek, egy hetes kapcsolódás Down-szindrómás gyerekeknek és felnőtteknek, valamint alumni tábor, olyan „exdiákoknak”, akik már kinőttek az ifjúsági korosztályokból, de még nem családosok.

– Ha megkérdeztél valakit 15 éve, hogy mit jelent számára Szarvas, azt mondta volna, hogy gyerektábor. Ma már attól függ, kit kérdezel. Mindenki mást fog mondani – illusztrálja Sasha a sokféle programkínálatot. Arra a kérdésre, hogy szerinte mi

Dénes Anna, az *Egység* magazin munkatársa az alapítás utáni második évben volt először Szarvason, 17 éves kora után mádrichként, majd 19 éves korától korcsoport-vezetőként vett részt a tábor életében. Programkoordinátorként is dolgozott, tematikus foglalkozásokat és mádrichképzést is tartott. Itt ismerkedett meg férjével is, és még kisgyerekes szülőkként is dolgoztak a táborban. A házaspár tíz éve alijázott, és hét gyermekükkel Micpe Jerichóban élnek. Baráti társaságuk nagy részét is Szarvasról ismerik. Annának nem szakadt meg a kapcsolata a táborral: tíz éve fordítja a szarvasi programkönyvet magyarra.

„Az embert megfogja a társaság, az ének, a táncok, a folyamatos elfoglaltság. A tábornak minden évben van egy témája, melyen keresztül a zsidóság különböző aspektusait ismerhetik meg a táborozók. Szarvas közelebb hozza a résztvevőket a gyökereikhez.” – magyarázza Anna – „A tábor a rendszerváltás után, abban az inspiratív időszakban jött létre, amikor a zsidó közösségi élet virágozni kezdett Magyarországon. Aki volt ott, az tudja igazán, mit jelent, amikor kimondom azt a szót, hogy Szarvas. Második otthonának fogta fel az ember. Az egyik legmeghatározóbb helyszíne volt az életemnek. A szarvasi programok, valamint a mádrichképzés szervezése és lebonyolítása során olyan készségekre tettem szert, amelyeket nem lehet elfelejteni.”

Néhány éve visszalátogattak gyerekeikkel Szarvasra, amikor a tóraavatást tartották az egykori legendás táborvezető, Jickó (Jichák Cháim Roth) emlékére. „Jó volt visszamenni, jó volt ott lenni. Az emlékeim folyamatosan élnek.”

a tábor legfontosabb alapértéke, azt mondja: a nyitottság. – Mi soha nem kérdezzük senkit, honnan jön, milyen vallási irányzathoz tartozik. Van,

detése a tábornak. Ez részben a kelet-európai örökség miatt alakult így: a szülők, nagyszülők közül sokan próbálták származásukat eltitkolni a

vagy az, hogy ha zsidó valaki, akkor kipában közlekedik. Ők nem értik, milyen károkat okozott a náci és a kommunista rezsim a zsidó identi-

aki ortodox és van, aki csak annyit tud, hogy zsidó származású, de nem tudja, hogy ez mit jelent. A pluralista szemlélet sokat segít abban, hogy befogadók maradjunk, így könnyebben belépnek azok is, akik amúgy nem jönnének. Szarvas a zsidó identitás építéséről szól – fejt ki.

Sokan, aki kisgyerekkorban itt táboroztak, ma már a gyerekeiket hozzák el. Friedman Sasha azt mondja, 90 százalékos a visszatérés, ha valaki egyszer már belekóstolt a szarvasi tábor életébe. Olyannyira nagy a népszerűsége a helynek, hogy amikor megnyílik a jelentkezési felület az interneten, néhány perc alatt betelnek a turnusok.

– Befogadhatóvá tesszük a zsidóságot: világi és vallási aspektusokból világítjuk meg. Nem kötelező az ima, de van rá lehetőség. Régi tábori hagyomány, hogy elénekeljük az étkezés utáni áldást. Turnus közben elmondjuk, miért énekeltük. Szülői visszajelzésekből tudjuk, hogy a gyerekek otthon is eléneklik, viszik tovább az életükben, amit itt megtanultak – mondja büszkén. – Reggel a Mifkád találkozón két imát éneklünk, a gyerekek szépen lassan megtanulják. A táborból hazaérkezve gyakran a gyerekek inspirálják a szülőket, hogy járjanak „zsinibe”. Ez gyakran látszik is, a nagyünnepeken főleg, amikor a szülők háttérbe vonulnak, a gyerekek viszont elől állnak, tudják, hogy szól az ima, hol kell tartani az imakönyvben – mondja.

A zsidó identitás felfedezése kül-

gyerek elől, így Szarvas az identitás-építésben, zsidó közösségépítésben óriási szerepet vállalt magára. – Megpróbáljuk visszahozni a tüzet, hogy az emberek büszkéek legyenek a zsidóságukra – fejt ki. Szarvasnak az identitásépítés mellett van egy, a zsidóságtól független küldetése is. A vezetők azt szeretnék, hogy a gyerekek, fiatalok felfedezzék önmagukat: érezzenek rá, mihez értenek, miben tehetségesek. Ezért a foglalkozásokon olyan feladatokat kapnak, ami segíti őket saját maguk megismerésében.

A szervezők nagy hangsúlyt fektetnek a nemzetköziségre is. – A zsidó tudat globális. 30 országból jönnek fiatalok hozzánk, akik mindenféle irányzatot képviselnek és a történeteinken keresztül megismerjük egymást – osztja meg Friedman Sasha. Azt is elárulja, hogy az Egyesült Államokból érkező fiatalok gyakran azzal köszönnek el, amikor hazamennek, hogy „tanultunk tőletek”.

– Pedig ott természetes sok minden. Például az, hogy ötven zsinagóga található a városban, ahol élnek,

tásban. Amikor az amerikai diákok találkoznak nálunk olyan szerb zsidó fiatallal, akinek az egész városában az övé az egyetlen zsidó család, akkor azt látjuk, hogy a szerencsésebb országokból érkező fiatalok értékelnik kezdik, amijük van, mert az különleges, amire vigyázni kell.

Az egyik legmeghatóbb élmény a szenior táborban érte Friedman Sashát – A szenior táborba Holokauszt-túlélők jöttek. Nehéz volt a programot megszervezni, sokan dolgoztunk rajta. Azt tapasztaltuk, hogy ez a korosztály nagyon élvezi a szabadidős programokat. Nagyon jól sikerült az egész. Aztán utolsó este Gerendás Péter adott koncertet, tábortűz mellett. Azt javasolta, hogy a koncert végén énekeljék el közösen Izrael Állam himnuszát. És akkor egymás után felállt a 150 Holokauszt-túlélő és együtt énekeltek az izraeli himnuszt. Nagyon eléméltük. Szarvas a zsidó újraéledés, a folytonosság szimbóluma. Annak, hogy az élet megy tovább, a közösség erősödik. Ilyen momentumok adják az erőt a munkához.

FOTÓK: BALOGH RÓBERT

FÉRFI LESZ A FIÚBÓL A BÁR MICVÓ FIÚK ÚTJA

A bár micvó szó a micvák fiát jelenti, a bár szó ugyanakkor arra is utal, hogy a felnőtté váló gyermek birtokosa a micváknak, a parancsolatoknak. Hogyan lesz a gyermekből férfi, és miért éppen 13 a felnőtté válás kora? Írásunkban erre adunk választ. FAITH ÁSER ÍRÁSA

SZURKOLÓBÓL JÁTEKOS

Egyszer egy édesapa, valamikor az 1950-es évek New Yorkjában elment a lubavicsi Rebbéhez, Menáchem Mendel Schneerson rabbihoz, hogy áldást kérjen a fiú közelgő bár micvója alkalmából. A Rebbe elbeszélgetett vele, kérdezgetett az ünnepségről, majd a fiúhoz fordulva azt kérdezte, szereti-e a baseballt. A fiú meglepve felelte, hogy igen. A Rebbe faggatni kezdte, melyik a kedvenc csapata, és járt-e már a meccsükön. A fiú illendően felelt. A Rebbe végül megkérdezte a fiútól, hogy nyert vagy veszített-e a csapata. A fiú szomorúan ismerte el, hogy a csapat veszített. „És mit csináltak a szurkolók?” kérdezte a Rebbe. „Dühösek voltak, felugráltak és sokan otthagyták a meccset” idézte fel az eseményeket a fiú. „Hát, a csapat mit csinált?” – tette fel a következő kérdést a Rebbe. „A csapat ott maradt, nem hagyhatják el a pályát” – vágta rá a fiú. „Látod”, vont le a tanulságot a Rebbe, „a bár micvó olyan, mint szurkolóból csapattaggá válni. Eddig, ha valami rosszul ment, otthagyhattad, nem volt felelősséged.”

szése, majd később aztán az első micvó következik, a nyolc naposan megtörténő körülmetélés. Ebben a pillanatban² kezd a zsidó lélek birtokosává válni az ember. Ennek a folyamatnak a kiteljesedése a 13. életév, amikor is ez az isteni lélek teljesen az ember részévé válik.

Eddig a korig a gyerek a zsidó törvénykezés szerint az oktatás, a felkészülés miatt tartott micvókat, de nem volt súlya, hogy betartsa-e vagy sem. Innentől teljes jogú tagjává válik a közösségnek, „nem hagyhatja el a pályát”.

„Mostantól már végig kell játszani a meccset.”

AZ ÉLET ÁLLOMÁSAI

Az ember létezésének különböző periódusait éli át születésétől kezdve¹. Ezen periódusok múlásával egy, az addig az anyukájához foggal-körömmel ragaszkodó csecsemő előbb különálló egyéniséggé válik, majd később már egy felnőtt ember lesz. Az első fázis a születés, a köldökszinór elmet-

Érdekes, hogy a Rebbe többször utalt arra³, hogy ebben a pillanatban, amikor a fentebb említett isteni lélek teljes mértékben kibon-

takozik az emberben, a benne levő, rosszra csábító ösztönlélek is erőre kap.

Ahogy az Alter rebbe a *Tánjában* írta⁴: az emberi testet egy városként kell elképzelni, amiért két sereg tusakodik. Egyik a jó, az isteni lélek csapata, a másik az ösztönléleké. Eleddig ez a harc tét nélküli volt, mostantól, a hasonlatot továbbvive, 13 éves kortól a tét már a „város elfoglalása”. Aki győz, az uralkodhat a város, vagyis az ember teste felett.

Tulajdonképpen erről szól a bár micvó ideje is. Kötelességünk az Örökkévaló parancsolatait megtartani, illetve a Tórát tanulmányozni, de ezzel nem mindenki ért egyet: az ösztönlélek nem hagyja magát, és harcra kel a város birtoklásáért.

MIÉRT ÉPPEN A 13?

Megoszlik Bölcsseink véleménye afelől, hogy miért pont a 13. életév a felnőtté válás kora. Egyesek szerint⁵ az emberi intellektusban és érzelmekben végbemenő természetes változások egy állomása ez a kor, míg mások szerint a bár micvó Mó-

zes mesterünknek a Sínai-hegyen átadott törvények egyike⁶.

Az előbbi véleményt a Tórában Simon és Lévi történetéből vezetik le, amikor a fivérek lemészárolták Schem városát bosszúból Dináért, testvérükért. Bölcsseink szerint a Tóra itt használja a legelőször a felnőttekre vonatkozó „is” (ember) szót a két fiúra.⁷ Látszólag ebből a megrázó történetből pont nem a felelősségteljes magatartást tanulhatjuk Jákob fiaitól, miért innen

BÁR MICVÓ KISOKOS

- 1** A bár micvó időpontjának megállapítása a zsidó naptár szerint, figyelembe véve a bár micvó fiú percre pontos születési idejét. Különösen fontos ez abban az esetben, ha a születés naplemente idején történt.
- 2** A bár micvó idejében esedékes hetiszakasz és/vagy háftára (prófétai rész) minél részletesebb megismerése és a felolvasás elsajátítása.
- 3** A filinrakás és a tóraolvasás szabályainak valamint más, a mindennapi életben gyakorolt törvényeknek a megismerése
- 4** A bár micvó filozófiai háttérének megismerése
- 5** Az ünnepség megszervezése
- +1** Lubavicsi szokás szerint a bár micvó előtt két hónappal kezdenek a fiúk tfilint rakni

származtatjuk hát a felnőtté válás korát? Ugyan nem az ész, hanem az érzelmeik uralták a testvéreket tettük idején, de a zsidó filozófia válasza szerint tettük motivációja beteljesítése volt, nem pedig a bosszúállás az Isteni akarat önfeláldozó beteljesítése.⁸

Így vagy úgy, abban nincs vita, hogy egy fiú 13 évesen válik felnőtté, a bár micvóval a közösség új, teljes jogú tagja születik. A zsoltáros költő így ír erről: „Az Örökkévaló szólt hozzám: fiam vagy, én ma szülőd lettem”, ami bölcsseink magyarázata szerint nem az ember születéséről, hanem a 13. születésnapjáról, a valódi megszületéséről szól.⁹

A FELKÉSZÜLÉS MENETE

Az utóbbi pár évben egyre többször ér az a megtiszteltetés, hogy egy-egy család felkér: segítsek felkészülni gyermekeiknek a bár micvóra. Az elmúlt öt évben számos ifjút kísérhettem végig a felnőtté válás ezen útján. Amikor egy család megkeres, hogy készítsem fel fiukat a bár micvóra, akkor először elbeszélgetek a szülőkkel és az ünnepelttel is, hogy felmérjem a zsidóságban való jártasságukat, valamint megismerjem a család bár micvó szokásait, elvárásait.

A különböző családoknak ugyanis különböző elképzeléseik vannak az ünnepségről és a felkészülésről a nagy napot megelőző időszakban. Sokszor nagy dilemma, hogy askenáz vagy szefárd kiejtéssel olvassa-e a fiú a szidrárt (hetiszakaszt). Ez látszólag egy részletkérdés, de én sok családnál úgy tapasztaltam, hogy identitásuk lényegi kifejeződése lehet. Vannak, akik az áldások megtanulásával, mások az egész hetiszakasz felolvasásával (lejnolás) próbálták minél emlékezetesebbé tenni ezt a napot. A felkészülés ideje is ennek függvényében változik: volt már, hogy két héttel a nagy nap előtt kerestek meg, míg másokkal már akár a 12. születésnapjuk előtt elkezdjük a munkát.

A lubavicsi Rebbe nagyon érdekes véleményt fogalmazott meg a felkészülésre szánt időintervallum felhasználásáról. Egy leveléből kitűnik, hogy a zsidóság minél alaposabb megismerését fontosabbnak tartotta, mint magának az egész hetiszakasz felolvasását. Mint írta, a bár micvó lényege nem a külsőségekben rejlik, hanem abban, hogy a férfivá váló gyermek megértse és megismerje az előtte álló változás lényegét, azaz felnőttkorának feladatait.

¹ Pinson: *Tiszporet risom*; ² Sulchán Áruh HáRáv: *Orách Cháim* 4. fejezet vége; ³ Lubavicsi Rebbe: *Igrot Kodes*, 1. kötet 154. levél; ⁴ Alter Rebbe: *Tánjá, Közepesei könyve*: 9. fejezet; ⁵ *Rási, Názir traktátus* 29b.; ⁶ *Ros responsuma* 16. elv (kezdet); ⁷ *1Mózes* 34:25.; ⁸ *Likuté Szichot* 15. kötet. 289. oldal; ⁹ *Zsoltárok könyve* 2:7.

ÉRUV:

a „zsidó telegráf”, amitől szombaton cipelhetünk

Egy manhattani drót tartotta pár napig izgalomban az internet népét: mire szolgálhat a magasban húzódó vezeték, ami körülveszi Manhattan egy részét és aminek, mint kiderült, saját twitter csatornája is van. Az a zsinór azonban, bár rendkívül modernnek tűnik honlapjával, egy ősrégi „trükkje” a vallásos zsidóknak, és egykor Magyarországon is általánosan elterjedt volt. Általában „szombat-zsinór”-nak nevezték.

OBERLANDER BÁRUCH RABBI ÍRÁSA

A „SZOMBAT-ZSINÓR” ÉS A BUDAI VÁR SZOMBAT KAPUJA

A drót nem más, mint a városrész *érúvja*, ami lehetővé teszi, hogy szombaton az ott élő zsidók az utcán is vihessék például imakönyveiket vagy tolhassák a babakocsikat.

A héber *érúv* szó egybekapcsolást jelent, és köznapi értelemben a közterületeket körbekerítő határokat értjük alatta, amelyek lehetővé teszik a szombati cipelést. Ez ugyanis egyike az Örökkévaló által, a sábati pihenés biztosítása érdekében hozott tilalmaknak, mely szerint nem szabad semmit szombaton magánterületről közterületre vinni¹. Ha azonban a közterületet megfelelően körülzárják, akkor mondhatni elveszti közterület jellegét és magánterületté válik².

Magyarországon egykor rengeteg településen volt ilyen szombat-zsinór.

„[...] elkísérhettem nagyapámat rendszeres hétköznapi esti sétáján, mely mindig egyfelé, a szomszédos Szentpéter nevű falu és a »Zsidó Telegráf« irányába vezetett. Hogy mi volt a Zsidó Telegráf? [...] a közsáj nevezte így a drótot, amely a város végén két magas pózna között keresztezte az utat...” – így emlékszik vissza Links Arthur (1900–1987), világhírű szemészprofesszor a gyermekeiben még számos helyen megtalálható *érúvokról*, szombati kerítésekről.³

Ilyen szombati kerítés emlékét őrzi a Budai Vár egykori Szombat kapujának (később Bécsi kapu) a neve, ami mellett a zsidók a vár 1246 körüli alapításakor megtelepedtek. „A zsidók még a falak és a kapu teljes felépítése előtt telepedtek meg itt, és a kapu vagy a bejárat helyét szombat-zsinórokkal szerelték fel, hogy a szombatot hagyományos módon megtarthassák”⁴.

Kismartonban, mely egyike volt az Esterházyak birtokain található hét híres hitközségnek, a *Sevá Kehilotnak*, a mai napig láthatjuk a láncot, amivel a zsidók szombatonként letelepedésük óta lezárták az utcáikat. (Ahogy a későbbiekben látni fogjuk, kérdéses, hogy ez a lánc megfelelhet-e *érúv*ként, hisz többek közt a szemöldökfa a kapufélfá teteje alá lóg.)

ÉRUV A FÖLDESÚR KEGYÉBŐL

Számos olyan irat maradt ránk, amelyben a zsidók letelepedését és vallásgyakorlását biztosító földesúri menlevelekben és más iratokban privilégiumként szerepel a szombat-zsinór létesítése is.

Pápa zsidó közösségének megalakulását gróf Esterházy Pál türelmi rendelete tette lehetővé. Ebben az 1749-ben kiadott rendeletben más egyebek, pl. mészárszék létesítése mellett arra is engedélyt adott, hogy felállítsák a „szombati korlátozat”⁵. Pápán az *érúv* egészen a II. világháborúig folyamatosan használatban volt⁶. Erről is tanúskodik a *Pápa és vidéke* újság az 1942. február 1-i számában megjelent, tréfásnak szánt közleménye is.

Ugyancsak földesúri engedvény nyomán volt lehetőség arra, hogy az Óbudai zsinagóga telektömbje körül – a zsinagóga a kor előírásainak megfelelően egy telken állt más zsidó intézményekkel, lakóházakkal és gazdasági épületekkel – szombat-zsinórt feszíthessenek ki.⁷ „Mivel a törvények tiltják, hogy Sábátkor és más számukra ismert ünnepnapokon akár a legkevesebb munkát is végezzék, vagy akár a bizonyos helyekre felhúzendó szokásos Sábati-zsinóron kívülre lépjenek, így megengedett [számukra], hogy a szükséges cövekeket felállítsák, és az egyiktől a másikig egy afféle zsinórt kihúzzanak.

Keresztényeknek a cöveket vagy zsinórt tönkretenni az szigorúan tilos.” – olvasható az 1776-ban kelt és 1800-ban megerősített védlevélben,

PÁPA ÉS VIDÉKE

1942. február 1, vasárnap

3

Azt beszélik...

hogy kenyérjegy hiányában a Baross bálon egyesek a sonkát is kenyér nélkül fogyasztották.

hogy nagyon szaporodik a pejsli-evők száma, úgyhogy a törzsvendégek komoly veszélyben vannak.

hogy sörben az egészség – csak nem mindegy, hogy ki szállítja.

hogy a szombat-zsinórok mellett 10 hordó sör is befagyott úgy, hogy a korszolyapálya lehetősége újra felcsillant.

hogy a népszerű Samunak újabb unokatestvére bukkant fel. (Még hány, fog jönni utána?)

melyet a magyar királyi kamara adott ki az óbudai zsidóknak⁸. Megjegyzendő, hogy az irat szerkesztője tévedett: a zsinórón kívülre lépni szabad, csupán azon túlra dolgokat átvinni tilos.

Ezzel a védlevéllel teljes egészében megegyezik a szerződés, melyet a kamara 1812-ben a zsámbéki zsidókkal kötött⁹.

Lovasberényben 1775-ben Cziráky László gróf menlevéllel vette oltalma alá az itt élő zsidókat. Ebben más egyebek mellett az szerepel, hogy a „...A helyi zsidóságnak megengedett a szabad és akadály nélküli Istenszolgálat és vallásgyakorlás... ahogyan az úgynevezett zsinór, amit a szokásaik szerint szükséges helyekre felhelyeznek...”¹⁰. Természetesen, mint annyi más dolog, az érúv sincs ingyen. Cziráky grófnak adó gyanánt: „Zsinagógaért, temetőért, zsinórért 50 rajnai Guldent fizettek félévente” a helyi zsidók¹¹.

A HITKÖZSÉGNEK KÖTELEZŐ ÉRUVOT LÉTREHOZNI

Arról, hogy milyen általános dolog volt Magyarországon az érúv használata, mi sem tanúskodik jobban, mint a szügyi ortodox hitközség alapító okirata, melyben az alábbiak szerepelnek: „Ezen hitközség, mint anyakönyvi kerület, azon célból alakul meg, hogy mindazon intézményeket életbe hívassa és fenntarthassa ... melyek a *Schulchán Aruch* és az állam szabályai értelmében minden orthodox hitközségnek szükségesek, úgyis: a) Synagóga szertartásos berendezéssel; b) Rabbihivatal vagy rabbihelyettes, úgy is, mint anyakönyvvezető, sakter és előimádkozó; c) Kóserhús, metszés és kimérés; d) Pászka (húsvéti kenyér) készítés; e) Thalmud thora (vallás) tanító; f) Mikva (szertartási fürdő), s Eruv (vagyis szombat zsinór)”¹².

1827-ben Schreiber Mózes (1762–1839) pozsonyi rabbi azt írta egy hosszú responsumlevélben¹³, hogy kötelező érúvokat létesíteni, mert ezzel megelőzhetjük a véletlenszerű szombatsegezést, vagyis az érúv nem csak egy kényelmi szolgáltatás, a szombat könnyítésére, hanem egy vallási kötelezettség.

Mivel Magyarországon az ortodox rabbik döntő része a pozsonyi jesivában tanult, nem meglepő, hogy ezután még jobban elszaporodtak az érúvok, és okunk van feltételezni, hogy a legtöbb ortodox hitközségben volt érúv. Azonban, az érúvokról nincs és soha nem is volt pontos lista, de a responsum irodalom alapján biztosan elmondható, hogy Bonyhádon¹⁴, Egerben¹⁵, Pozsonyban¹⁶, Sopronban¹⁷ és Szatmárnémetiben¹⁸, és még sok más településen volt szombat zsinór¹⁹.

Érdekes, hogy Pesten nem volt tudomásom szerint érúv. Pedig az Alexandriában látott érúvok hatására a Pesti Ortodox Rabbinátus vezetője, Sussman Szofér Fisl rabbi (1867–1942) azt írta *Éle mászé* című Erec Jisráéli útinaplójában 1927.

május 17-én²⁰, hogy szeretne építeni egyet Pesten, és hogy azt tervezi, beszél erről a hitközségi előjáróival.

AZ ÉRUVOK HÁLACHÁJA

Az érúv az egyik legbonyolultabb hálachikus gyakorlati probléma, nem véletlen, hogy a responsum irodalom tele van az ezzel kapcsolatos kérdésekkel. Az alábbiakban csak az érúvok mibenlétének megértéséhez szükséges alapelveket ismertetjük.

Bibliai tilalom, hogy nem szabad szombaton magánterületről közterületre hozni és vinni, valamint közterületen egyik helyről a másikra vinni²¹. A zsidó jog magánterület alatt egy olyan körbekerített területet jelent, amelyet ott lakás céljából bekerítettek. Az egyéb célból körbekerített földterületek (pl. termőföld, raktár) csak akkor felelnek meg, ha kisebbek mint 33.5 x 33.5 méter²². Az érúvként szolgáló kerítésnek és a kapuknak minimum 10 *tefach*, vagyis 80 cm magasnak kell lennie²³.

A körbekerítés természetesen nem jelent hermetikus elzárást, a kerítésen lehetnek átjáró nyílások vagy kapuk. Az átjáró nyílások legfeljebb 4,7 méter szélesek lehetnek, és nem haladhatják meg a kerítés hosszának 49%-át²⁴.

Kapunak nevezzük azt a nyílást, aminek van *curát hápetáchja*, vagyis ha a kapunyílás be van építve, van kapufélfája és szemöldökfája. Az elfogadott vélemény szerint akármilyen széles kaput lehet csinálni, és a kapuk mérete meghaladhatja az érúv teljes hosszának 50%-át is²⁵.

A kapu magasságának nincs felső határa²⁶. A kapufélfák akármilyen vékony anyagból készülhetnek, ami meg tud tartani legalább egy szalmából készült ajtót, míg a szemöldökfa anyagára nincs megkötés, így akár cövekekből és kifeszített²⁷ zsinórokból is állhat²⁸. A kapufélfák teteje nem lehet magasabb, mint a közéjük kifeszített zsinór²⁹. A cövekek (pl. telefonpóznák) adják a kapufélfákat, a fölöttük kifeszített zsinór pedig a szemöldökfa. Előfordulhat, (például Manhattan esetében is) hogy a kerítés legnagyobb részét kapuk alkotják.

Az érúvot hetente ellenőrzik: a rabbi vagy egy *mesgiách* körbejárja és megbizonyosodik róla, hogy érintetlen³⁰. Ha sábeszkor megsérül, onnantól nem szabad tovább vinni semmit az utcán³¹.

Remélem, hogy a nem is olyan távoli jövőben Budapest egy részének is lesz érúvja, hiszen a Duna-parton a rakpart fala önmagában is egy érúv falat jelent.

¹ *Sulchán aruch, Orách chájim* 301:7.; ² *SÁ* uo. 345:2.; ³ Links Arthur: *Harc a harmadik halállal – Ifjúkorom Magyarországon*, Magvető Kiadó, 1990, 186. oldal; ⁴ *Magyar Zsidó Lexikon*, szerk. Újvári Péter, 1929, 866. oldal; ⁵ *Uo.* 682. oldal. Bár más forrásokból is tudjuk, hogy Pápán már nagyon régen volt érúv, de a pápai zsidó hitközség védelmében (*Magyar zsidó szemle* 1885. 623–624. oldal) ez nem szerepel. Feltételezhető, hogy később kaptak rá engedélyt.; ⁶ Tauszig Jisráél rabbi: *Bét Jisráél hásalém*, 8. kötet 199. oldal; Neumann Jáakov Jichák rabbi: *Agurá bööhálchá – Zichronot* 205. oldal; ⁷ Haraszi György: *A százkilencven éves óbudai zsinagóga (Bp. III. Lajos u. 163.) és hívei*, in: *Múlt és Jövő* 3/2010 33. oldal; ⁸ *Magyar zsidó szemle* 1891. 300. oldal 13. pont; *uo.* 1921 22–23. oldal 12. pont; ⁹ *Uo.* 1885. 142. oldal 9. pont; ¹⁰ *Uo.* 1930. 41. oldal 1. pont végén; ¹¹ *Uo.* 47. oldal; ¹² Szederjesi Cecília – Tyekvicska Árpád: *Senkiföldjén, Adatok, források, dokumentumok a Nógrád megyei zsidóság holocaustjáról*, Balassagyarmat – Salgótarján, 2006, 732. oldal; ¹³ *Chátám Szofér* responsum, *Orách chájim* 99. fejezet; ¹⁴ *MáHRAm* Sik responsum, *Orách chájim* 176. és 178. fejezet; ¹⁵ *Even jókárá* responsum, 3. kötet 83. fejezet; ¹⁶ *Chátám Szofér* responsum *uo.*; ¹⁷ *MáHRAm* Steif responsum 51. fejezet; ¹⁸ *Keren láDávid* responsum 106. fejezet végén; ¹⁹ Lásd még *Kol bo ál hilchot Rásujot vóÉruvim*, 1. kötet, New York 2000, 126–154. oldal; ²⁰ 8. oldal. Lásd még *Méris carim* 16. oldal (második számozás); ²¹ *SÁ* uo. 346:2.; ²² *SÁ* uo. 358:1.; ²³ *SÁ* uo. 345:2.; ²⁴ *SÁ* uo. 362:9.; ²⁵ *SÁ* uo. 10.; ²⁶ *Nitivot sábat* 19:10.; ²⁷ Lásd *Misná brurá* 362:66., *Nitivot sábat* uo. 42.; ²⁸ *SÁ* uo. 11.; ²⁹ *SÁ* uo.; ³⁰ Lásd *Dovév méšárim* responsum 2:28., *Bét Jisráél hásalém* uo.; ³¹ *SÁ* uo. 374:22.

Otthon távol otthonról

IZRAELI DIÁKOK DEBRECENBEN

Debrecenben él Magyarország második legnagyobb, mintegy ezer főt számláló zsidó közössége. A hitközség alapjait 1840-ben betelepülő zsidó családok vetették meg. A Pásti utcában található, 1894-ben épült, késő-eklektikus zsinagógájukban mind a mai napig naponta kétszer gyűlnek össze imádkozni a közösség tagjai. LIEBMANN FLÓRA ÍRÁSA

Debrecen a 16. századtól kezdve a magyar felsőoktatás fellegvára volt. A Debreceni Egyetem ma Magyarország legtöbb karral rendelkező felsőoktatási intézménye, egyben az ország legtöbb hallgatóját oktató egyeteme is. Összesen nagyjából 40 ezer diák tanul 15 különböző karon. A diákok között mintegy 4000 külföldi hallgató is van: az egyik legnagyobb létszámú csoport pedig az izraeli egyetemistáké.

Évente nagyjából 3-400 izraeli orvos- és fogorvostan-hallgató tanul Debrecenben. Őket segíti a debreceni Chábád központ, melynek vezetőjével, *Faigen Smuel* rabbival beszélgettünk.

Mióta élnek Debrecenben?

Kezdetben bócherként jöttem Debrecenbe szombatokra. 2010-ben, nem sokkal az esküvőnk után *Raskin Sámuel* rabbi javaslatára költöztünk a feleségemmel, Rikivel Debrecenbe. Ros Hásáná előtt érkeztünk és *Köves Slomó* rabbi is sokat segített, hogy minden rendben menjen a kezdeti időkben. Akkor még nem tudtuk, milyen lesz itt házaspárként élni.

És milyen az élet immár családosan Debrecenben?

Csendes, nyugodt itt az élet és mindenünk megvan. Egyedül vagyunk vallásos haszidok Debrecenben, senki nem néz ki úgy mint mi, de már megszoktuk. Gyakran járunk Budapestre, közösségi eseményekre és hogy feltöltsük a készleteket.

Milyen tervekkel érkeztek ide?

Azzal a céllal érkeztünk Magyarországra, hogy segítsünk Debrecenben annak a pár száz izraeli diáknak, akik itt tanulnak. Tudtuk azt is, hogy szép nagy közösség van a városban, és úgy gondoltuk, velük együttműködve segíthetünk a zsidó élet felpozíciójában.

FAIGEN SMUEL

- Született: 1986
- Foglalkozása: rabbi, lubavicsi küldött
- Család: házaspár, három gyermek, édesapja

Meddig jutottak el ezalatt a hat év alatt?

Van saját Chábád központunk, ahol péntek esténként 50-100 diákkal együtt köszöntjük a szombatot. Hét közben előadásokat tartunk itt, ünnepeken mindenféle programokat. Tavaly indítottunk egy zsidó óvodát, a Gán Chánát, ahova izraeli diákok és magyar zsidó családok gyerekei is járnak. Reméljük ezt később sikerül bővíteni, hogy ezzel is segíteni tudjuk a zsidó családokat.

Az izraeli diákok mennyire veszik igénybe a központ szolgáltatásait?

A diákok kb. 80 százaléka vesz részt rendszeresen a programjainkon. A legnépszerűbbek persze az ünnepi rendezvények, de nagyon sokan járnak rendszeresen a közös tanulásokra is, vagy egyszerűen csak azért, hogy együtt legyünk. Sokan vannak, akik éppen itt, távol az otthonuktól találják meg a zsidó identitásukat: itt kezdenek el kóserül étkezni, gyertyát gyújtani, tfilint tenni...

Mi lehet a sikerük titka?

A Chábád központ egy igazi otthon, távol a hazánktól. A fiatal izraeli orvosgeneráció jelentős része tanul Magyarországon, és itt találkoznak sokszor először a zsidó vallási gyökereikkel, vannak, akik itt ismerik meg a zsidó lelküket, messze az otthonuktól. Ilyen távolságban, egy kis összetartó közösségben az emberek sokkal nyitottabbakká válnak.

Miben tudnak segítséget nyújtani, és milyen témákban kéri a diákok a támogatást?

Azért vagyunk itt, hogy segítsünk, bármi is van is valakinek szüksége. Legyen szó kóser ételről, amit Budapestről hozunk, vagy bármilyen ügyintézésről, ha tudunk, segítünk. Vannak, akik családdal érkeznek az egyetemre, nekik nagy segítség az

óvodánk, ahol anyanyelvi környezetben lehetnek az izraeli kisgyerekek. A legnagyobb nehézséget ugyanis a magyar nyelv jelenti a diákoknak. Sokan már Izraelből felveszik a kapcsolatot velünk. Közülük a legtöbben arra kíváncsiak, mennyire biztonságos itt az élet, mekkora az antiszemitizmus. Keveset tudnak Magyarországról, és a hírek sokszor ijesztőek lehetnek. Sokan tartanak attól, hogy támadás éri őket a zsidóságuk miatt, de amikor látják, hogy itt büszkén lehet vállalni az identitásunkat, minden gond nélkül lehet zsidóként élni, akkor megnyugszanak.

Tartanak kapcsolatot a Debreceni Zsidó Hitközséggel?

Igen, nagyon jó a kapcsolatunk. Minden nap együtt imádkozunk a zsinagógában, és rengeteg programot szervezünk közösen. Például Hanukakor közösen gyújtottunk gyertyát a Piac utcában, és együtt szerveztük meg, hogy a diákok meglátogassák az itt élő idős Holokauszt-túlélőket és velük ünnepeljenek.

Mik a távolabbi terveik?

Szeretnénk egy nagyobb, jobban kihasználható Chábád központot építeni, és persze fejlesztjük az óvodánkat is. Szeretnénk segíteni, hogy a zsidó családok megfelelő oktatást tudjanak biztosítani a gyerekeiknek. A helyi hitközséggel együttműködve igyekszünk minél több fiatalot bevonni a közösség életébe, hogy még aktívabbá tudjuk tenni a debreceni zsidó életet. Budapesten kívül itt él a legtöbb zsidó Magyarországon, úgyhogy mindig van mit tenni, van hova fejlődni.

EGYETEMI KURZUSOK

Az EMIH rabbijai rendszeresen tartanak kötelezően, illetve szabadon választható kurzusokat különböző budapesti, illetve vidéki egyetemeken.

Az ELTE jogi karán,

a Római Jogi Tanszéken: BEVEZETÉS A HÉBER JOGBA.

A Semmelweis Ignác Orvostudományi Egyetemen: ZSIDÓ ORVOSI ETIKA.

A Debreceni Egyetemen: ZSIDÓ ORVOSI ETIKA.

CSAK AZ TUD ADNI, AKI KAP

BESZÉLGETÉS HURWITZ DVORA LEA REBBECENNEL

Hurwitz Dvora Lea 15 éve költözött Magyarországra férjével, Hurwitz Sholom rabbival. Dvora Lea rebbecen Londonban született, ott szerzett tanári diplomát. 2013 óta vezeti az EMIH gyerekprogramjait koordináló AlefKids-et. A művészetterapeutaként is dolgozó rebbecent a kamaszokkal való kapcsolatáról kérdeztük. STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA

HURWITZ DVORA LEA

- Született: 1974
- Foglalkozása: tanár, az AlefKids vezetője, művészetterapeuta
- Család: házas, hat gyermek édesanyja

FOTÓK: EMIH ARCHÍVUM

Az AlefKids kezdetben kisgyerekek vasárnapi iskolája volt. Hogy viszonyulnak a kamaszokhoz?

Mi úgy gondoljuk, hogy az AlefKidsbe minden életkor belepasszol, nullától százhusz éves korig. Először jönnek a gyerekek, ahogy nőnek *madrichok* [ifjúsági vezetők] lesznek, felnőnek, hozzák a saját gyerekeiket, majd unokáikat. Ez egy körforgás, egy láncolat. A gyerekekkel a közösséget építjük, ugyanakkor nekik építjük a közösséget. Azt, amit kapnak, vissza is fogják tudni adni. Amikor a kamaszokra, a mádrichokra koncentrálnunk, akkor a következő generációt építjük.

Miért olyan fontos ez a visszaadás?

A Rebbe azt mondta, és ez az egész Chábád filozófiája: ha tudsz valamit, mondjuk, ha ismered az álefet, a

héber ábécé első betűjét, akkor tanítsd meg azt, add tovább. A tanulás lényege az, hogy használjuk és továbbadjuk a tudást. Ahogy az orvos sem azért tanul, hogy tudjon valamit, hanem azért, hogy gyógyítson.

A mádrichjaink ebben a közösségben nőttek fel, már sok mindent kaptak innen. Itt alapozták meg a tudásukat a zsidóságról, gyökereikről, az identitásukról. Mindenki ad valamit, mindenki hozzájárul a közösséghez, építi azt és ezáltal a többiekén keresztül visszaadja azt, amit ő kapott.

Hogy kapcsolódnak ebbe a rendszerbe a nyári táborok?

A tábor a legjobb példa erre. Az nem csak az ott táborozó gyerekekről szól, hanem a mádrichokról is. A táborokban igazán kinyílnak, valósággal ragyognak, viszsza sugározzák a szeretetet, a figyelmet, a törődést, amit kaptak az AlefKidsben.

Miben más egy ilyen tábor, mint bármelyik nyaralás? Itt is van úszás, játék, kirándulás...

Igen, ezek mind megvannak, de nem ez a lényeg. Az AlefKids tábor egy wellness a léleknek. Minden egyes perc ébren és alva is a zsidóság megéléséről és szeretetéről szól. Szinte észre sem veszik a gyerekek, hogy minden tábori téma körül forog. Az egész nap tele van mindenféle szórakozással, és mi ezeken keresztül oktatunk. Elmegyünk például kirándulni, és az erdőben énekeljük a tábori dalokat, amelyeket magyarul írunk, hogy mindenki értse és jelentsen számára valamit.

Vannak teljesen külön foglalkozások is a kamaszok számára. Létezik külön tábor is nekik?

Igen, vannak teljesen saját programjaik, a táboruk is más, mint a kicsiké. A kamaszokban rengeteg kérdés munkál, és a táborban lehetőséget teremtünk arra, hogy feltegyék a kérdéseiket. Ülünk a tábortűz körül vagy fárbrengent tartunk, és nincsenek tabuk. A zsidóságban nem félünk a kérdésektől, a dolgok megkérdőjelezését, a kíváncsiságot pozitívumnak tartjuk. Kamaszkorban az egyik legnagyobb értéke a társadalmi kapcsolatoknak, a szocializációnak és a kortárs közösségnek van. Az a célunk, hogy segítséget nyújtsunk a tinédzsereknek tartós és mély kapcsolatok kialakítására a közösségen belül.

Hogyan segít ez a kamaszoknak átlendülni a problémáikon?

A kamaszkor nagyon különleges időszak. A tinédzser elveszti addigi stabilitását, újraértelmezi, hogy ő kicsoda, mindent megkérdőjelez, még önmaga értékét is. Ilyenkor van a legnagyobb szerepe a közösségnek. Nagyon fontos ez a megtartó erő. Egy jó közösség olyan,

mint egy stabil emelvény, ha elesel, megtart. Ezt gyerekkorban építjük és éppen a kamaszkorban a legfontosabb, hogy minél erősebb, stabilabb legyen a védelem, nem olyan, mint egy ugrálóvár, ami inog alattad.

Terapeutaként azt gondolom, hogy a fiatalok azért válnak függővé, – legyen az drog vagy bármi más – mert ebben az átmeneti állapotban üresnek érzik magukat. Nekünk, akik kamaszokkal foglalkozunk, segítenünk kell, hogy ezt az ürességet a lelkükben tartalommal tölthessék fel a fiatalok. Aki ad, aki hozzátesz valamit a környezete életéhez, annak vannak céljai, az teljesíti azt, amire egyedi és megismételhetetlen lélekként csak ő képes.

Hogyan segít rajtunk, ha másokon segítünk?

Sajnos ezt nem tanítják meg a tizenéveseknek. Nem tudják, hogy fontossá válnak, ha képesek lesznek to-

vábbadni valamit másoknak. Mindennél többet jelent, hogy szeretettnek érezzék magukat, hogy tudják, mennyire fontosak. Amikor egy kisgyerek a csoportjukból odarohan hozzájuk, megöleli őket, örül nekik, akkor érzik, hogy számít, amit csinálnak. Ez olyan magabiztosságot ad nekik, amit semmi más nem tud.

A szeretet, az emberi kapcsolatok, az az érzés, hogy fontosak vagyunk – ez alapszükséglet, és a közösség ezt képes kielégíteni. Erre épül az AlefKids rendszere. Az ember egyik legnagyobb féltelme, hogy nem fontos, nem számít senkinek. Szülőként és nevelőként is azt tapasztalom, hogy a legjobb, amit a gyerekeink lelki egészségéért tehetünk, ha hagyjuk őket segítővé válni.

AZ EMIH ÁLTAL SZERVEZETT TÁBOROK

NYÁRI ALEFKIDS TÁBOR

Időtartam:	Helyszín:	Korosztály
7 nap	Mád	7-12 év

NYÁRI KAMASZTÁBOR:

Időtartam:	Helyszín:	Korosztály
5 nap	Mád	13-16 év

NYÁRI ÁTID TÁBOR

Időtartam:	Helyszín:	Korosztály
5 nap	Mád	16-21 év

NYÁRI CSALÁDI TÁBOR

Időtartam:	Helyszín:	Korosztály
7 nap	Badacsonytomaj	egész család

TAVASZI BMC TÁBOR

Időtartam:	Helyszín:	Korosztály
10 nap	Izrael	11-14 év

TÉLI CSALÁDI TÁBOR

Időtartam:	Helyszín:	Korosztály
7 nap	Murau, Ausztria	egész család

TANULÁS AZ OPTIMIZMUS ÉS A MACSKÁK HAZÁJÁBAN

KÉT MAGYAR DIÁK IZRAELBEN

Felkerekedni és messzi tájakon, akár külföldön tanulni: ez sosem ment ritkaságszámba a zsidóságban. A zsidó fiataloknak manapság szinte természetes lehet, hogy ezt Izraelben tegyék, különösen, ha a zsidó hagyománnyal akarnak mélyebben megismerkedni. Hogy jobban megismerjük az izraeli vallási oktatás belső világát, két magyar fiataalt kerestünk meg, hogy meséljenek tanulmányaikról, szentföldi életükről. KOVÁCS KRISTÓFFAL (Jichak) Jeruzsálemben, Izrael fővárosában találkoztunk, míg PERLAKI SZINTIÁVAL (Cívija) Cfáton, ahol egy vallásos női szemináriumban tanul. DAN DIAMANT ÍRÁSA

Kristóf Jeruzsálemben a „Máájánót” (Források) nevű lubavicsi jesivában tanul, ami a fiatal felnőtt férfiak számára nyújt tanulási lehetőséget. A bentlakásos intézmény a Mácháne Jehuda piac közelében található.

Kovács Kristóf

Cívija Cfáton szintén egy bentlakásos lubavicsi szemináriumban tanul, ami a „Machon Alte” nevet viseli. Itt hatvan fiatal lány tanul különböző programokon. „Amikor megérkeztem, az első napok persze nehezek voltak, meg kellett szokni az izraeli mentalitást, de nagyon hamar beleszerettem ebbe a helybe.” – emlékszik vissza a kezdeti időkre. – „Sok különböző program van, itt lehet maradni egy-két hétig vagy akár két évig is.”

Kristóf kezdetben bizonytalan volt, hogy szeretne-e Izraelben tanulni: „Köves Slomó rabbi 2015 tavaszán felvetette, hogy lenne lehetőségem Jeruzsálemben egy jesivában ta-

nulni. Engem először ez egyáltalán nem érdekelt, azt gondoltam, hogy ez biztos nem nekem való, de aztán néhány hét múlva jelentkeztem Slomónál, hogy mégis kipróbálnám a dolgot. 2015. augusztus 23. óta vagyok itt, azelőtt egyáltalán nem jártam Izraelben.”

Cívija szintén Köves rabbi javaslata alapján került az országba: „Két-három éve Köves Slomó rabbival beszélgettem arról, hogy hogyan is képzelem el a jövőmet. Ő azt ajánlotta, hogy menjek Izraelbe, hogy ott tanuljak, és jobban megismerjem a zsidóságot és a haszidizmust. Utánanéztam a dolognak az interneten és azt mondtam magamnak, miért is ne? Így aztán 2014 szeptemberében óta itt vagyok.”

A Máájánótban külföldi diákok tanulnak, legtöbbször angolszász nyelvtérletről érkeztek és van két chilei is. „Volt egy szobataársam, aki orosz származású, de Németországban él. Én vagyok egyedül magyar.”

Cívija szintén egyedüli magyarként tanul a cfáti iskolában, ahol sok az amerikai, de vannak franciák és egy diák Kubából is. A szemináriumban tanuló izraelieknek külön programjuk van.

„Öt napon át reggeltől estig tanulunk, Tórát, Talmudot.” – kezdi Kristóf ismertetni a jesivabeli mindennapokat – „Természetesen naponta háromszor imádkozunk. Az oktatás angol nyelven folyik. Bár én jól tudok angolul és gyakorlatom is van benne, az első hetekben a nap végére nagyon kimerültem, nagyon oda kellett figyelnem, de gyorsan belejöttem. Pénteken szabadnap van és péntek este illetve szombaton délből családoknál vagyunk vendégségben. Rendszeresen járok egy edzőterembe. Az egyik tanárunk, egy fiatal rabbi is odajár és egyfajta csereüzletet kötöttünk. Az edzőteremben én vagyok az ő személyi edzője, ő pedig Talmud magánórákat ad nekem.”

Cívija is szoros napirend szerint él: „Az időnk reggel kilenctől este nyolcig be van osztva. Előadásokat hallgatunk, illetve tanulunk. A témák a Tóra, a Tánách [Biblia], az imádságok és a haszidizmus világa. Tanulunk a Tórában szereplő nőalakokról, és sokat tanulmányozzuk a Tánját [a haszid filozófia alapműve] különböző szempontok szerint. Vannak hosszabb-rövidebb szünetek is, ezeket pihenésre vagy chevrutában, kettesben való tanulásra lehet felhasználni. Hétvégén nincs tanítás, ilyenkor legtöbbször családoknál vendégeskedünk, velük töltjük a szombatot. Néha kirándulásokra is elmegyünk az iskolával.”

Távol az otthontól, a családtól néha nehéz eligazodni az életben. A zsidó oktatási rendszerben erre is van válasz, a Máspiá. „Ez egyfajta mentor, tanácsadó. Lehet az egyik tanár vagy bárki, akit a személyisége és az élettapasztalata erre alkalmassá tesz, akivel nagyon közeli személyes kapcsolatot lehet kialakítani. Nekem például egy fiatal kétgyermekes rebbecen a mentorom, akit egy fábrengeken ismertem meg.” – meséli Cívija – „Bármilyen problémám van, azt megbeszélhetem vele.”

A VILÁG LEGTERMÉSZETESEBB DOLGA

Bár mindketten az Óbudai zsinagógába jártak Budapesten, nagyon különböző úton jutottak el oda. „Szüleim nem voltak vallásosak, inkább hagyományörzők.” – kezdi útjának ismertetését Cívija – „Rendszeresen jártunk a Thököly úti zsinagógába szombatokként és persze az ünnepekkor. Akkor ez engem nem vonzott igazán, jó közösség volt, de ott nem találtam meg magamat. Aztán a nagymamám, aki velünk él, egyszer elújságolta, hogy újra megnyitották az Óbudai zsinagógát. Ez nagyon fellelkesítette őt, hiszen Óbudán született, ott nőtt fel, és ebben a zsinagógában voltak a családjának fontos eseményei, az esküvő, brit milák. [Perlaki Katalin történetét olvasóink az Egység 85. számában ismerhették meg.] Ragaszkodott hozzá, hogy elmenjünk oda. Ott egészen más világot találtam. Vidám, fiatalos légkör, tele pozitív energiákkal. Ott büszke lehettem a zsidóságra. Elkezdtem az AlefKids programban dolgozni, táboroztatni, ez öt évvel ezelőtt volt. Egyre inkább belevetettem magam a zsidó életbe, és igyekeztem vallásos életet élni. Ma is az egész család az Óbudai zsinagógába jár.”

„A családomban a zsidóság egyáltalán nem volt téma.” – meséli Kristóf – „Valami olyan dolog volt ez, amitől óvakodni kell, jobb nem is bolygatni. Aztán mintegy két és fél évvel ezelőtt nagyon érdekes dolog történt. Abban az időben olyan munkám volt, hogy fitness gépeket szállítottunk ki és állítottunk be a megrendelők lakásán. Egyik nap egy hölgnél voltam, aki a szüleim korosztálya lehetett, és elkezdtünk beszélgetni. Valamit láthatott rajtam, mert a zsidóságra terelődött a beszélgetés. Szó szót követett és végül meghívott, hogy menjek el az Óbudai zsinagógába. Mondtam, hogy jó, de nem igazán gondoltam bele a dologba. Egy óra múlva hívott telefonon, hogy találkozzunk két nap múlva a péntek esti istentiszteleten. Meglepődtem, ilyen hirtelen, már ezen a héten? De végül is elmentem. Meg kell, hogy mondjam, én akkor jártam életemben először zsinagógában. Az élmény, így utólag visszanezve, megrendítő és egyben felszabadító is volt. Arra emlékszem, hogy nyolc-tíz éves gyerekek kipával a fejükön vidáman rohagáltak és énekeltek, mintha ez a világ legtermészetesebb dolga lenne. És akkor hirtelen megértettem, hogy ez tényleg a világ legtermészetesebb dolga. Amikor a közösség elénekelte a Sálom Áléchem szombati dalt, akkor megéreztem, milyen nagy erő van ebben az együtt éneklésben. Az első péntek este után már teljesen más képpel viszonyultam a zsidósághoz.” Kristóf ezután egyre gyakrabban ment zsinagógába: „Eljártam először péntek esténként, majd naponta, a reggel fél hétkor kezdődő, Sacharitra, a reggeli imára is. Elkezdtem a zsidóságot tanulni, különböző keretek között, a Látivban, a Tikvában és az Átidban is.”

IZRAEL, AZ OPTIMIZMUS FÖLDJE

A két fiatal számára az izraeli élet önmagában is nagy élményt nyújt: „Én azelőtt alig jártam külföldön, szóval ez nekem már maga egy különleges élmény.” – mondja Kristóf – „Szeretem, hogy itt az emberek barátságosak, nyitottak, segítőkészek. Sajnos még nem sokfelé jutottam el itt Izraelben, de igyekezni fogok minél több helyet bejárni. Én is nyitottabb, elfogadóbb lettem. És az eredendő pesszimista világlátásom talán kicsit optimistább lett itt Izraelben”

Cívija is hasonló érzésekről számol be: „Tetszik, hogy az emberek elfogadják egymást, tetszik az élethez való pozitív hozzáállásuk. Tapasztalata-

Perlaki Szintia

im szerint itt egy irodában vagy egy orvosi rendelőben gyorsan el lehet intézni a dolgokat, és akár még rád is mosolyognak. Az emberek segítőkészek, odafigyelnek a másokra. És még sehol sem láttam ennyi macskát.” – teszi hozzá nevetve – „Mielőtt Izraelbe jöttem volna, láttam, hogy a Chábád milyen fantasztikus, de nem tudtam igazából, hogy én hogyan illeszkednék bele ebbe a világba, mennyire vagyok ez én. Nem tudtam, ki vagyok, mi vagyok, mit akarok. Itt, ahogy elkezdtem tanulni, olyan emberek vesznek körül, akik segítenek. A mentorom segítségével megértettem azt, hogy ki vagyok én most, és azt, hogy amit tanulok, azt hogy tudom beilleszteni az életembe úgy, hogy eljussak oda, aki szeretné lenni.” Cívija tanulásprogramja hamarosan véget ér, így már a jövő tervei foglalkoztatják: „Június végén visszautazom majd Magyarországra és részt veszek az AlefKids táboroztatáson. Aztán több lehetőségem is gondolkozom. Továbbtanulni Izraelben vagy slichának lenni egy Chábád házában, Izraelben vagy másutt... Idén már húsz éves vagyok és lassan a férjhez menés is aktuális lesz. Azt még igazán nem tudom, hogy hol is laknék. Szívesen élnék Magyarországon, hogy a Chábád keretében dolgozhassak, segíthessek.”

Kristóf még néhány évig mindenképpen jesivában szeretne tanulni, majd rabbivizsgát tenni. „Engem nagyon érdekel a történelem és a tóra- illetve a talmudtanulás összeköt minket a zsidó nép történelmével. Utána Magyarországon a zsidó élet újjáépítésében szeretnék részt venni, a Chábád közösség keretében. Úgy látom, hogy a magyar zsidóság tragikus történelmi háttere miatt rengeteg a sérült identitású, utat kereső zsidó fiatal, akik egyszerűen nincsenek tudatában annak, hogy a zsidóságnak milyen pozitív arculata is van. Őket szeretném elérni és segíteni abban, hogy eltaláljanak a saját identitásukhoz.”

„ASZIMMETRIKUS” HELYZETBŐL IS FONTOS KÖZÖS ÉRTÉKEKET LEHET TALÁLNI

Két vallásos ifjúsági szervezet, az ÁTID és az Ifjú Keresztények Szövetsége izgalmas beszélgetésre invitálta az érdeklődőket májusban. A beszélgetőtársak KÖVES SLOMÓ rabbi és ERDŐ PÉTER bíboros voltak. A két vallási vezető stílszerűen a Párbeszéd Házában ült asztalhoz, hogy zsidó-keresztény együttélésről, Európa jelenéről, napjaink kihívásairól beszélgessenek. SARAH STEINER ÍRÁSA

Nem biztos, hogy a párbeszéd a legtalálóbb elnevezése az ilyen típusú találkozásnak, hiszen a zsidók és keresztények közötti beszélgetés nem szimmetrikus alapokról indul – ezzel a gondolattal kapcsolódott be a beszélgetésbe Köves Slomó rabbi Erdő Péter bíboros felvetésére válaszul, mely szerint a keresztény-zsidó párbeszéd 51 évvel ezelőtt, a II. Vatikáni zsinatot követően lett nagyobb volumenű a világban, míg Magyarországon csak az elmúlt 5-10 évben kezdődtek meg. Ilyen például, hogy bár a kereszténység alapfeltétele a zsidóság, de a zsidóság a keresztény tanoktól független, és a zsidó vallásfilozófiában nem központi téma a kereszténység tanításaira való reflexió.

Mint mondta, a korábbi évszázadok alatt lezajlott zsidó-keresztény „párbeszéd” sajnos többnyire (sikertelen) keresztény térítési kísérletekről szóltak.

Az utóbbi évek ilyen jellegű beszélgetései – mint ahogy ez a mostani alkalom is – persze már nem ebben a szellemben, hanem a kiengesztelődés és a szellemi eszmecsere jegyében telnek, így ez a beszélgetés is hamar a közös emberi értékekre terelődött, amik között szerepel a család, a házasság, a gyerekek, a nemi kapcsolatok tisztasága, a jó és a rossz megléte, a felelősségvállalás és az isteni gondviselés. Emellett az is elhangzott, hogy bár a kereszténységet a zsidó vallás szerint nem tekinthetjük sem fiatalabb testvérnek, sem „új” szövetségnek – de a középkori zsidó bölcs, Maimonidész szerint mégis hálások lehetünk nekik, amiért elvitték a Biblia alapértékeit, azaz a hét noáhitát törvényt a világba.

A beszélgetés második felében Európa jövőjéről esett szó, ezen belül kiemelve elértéktelenedés problémáját és a migránskérdést. Köves Slomó rabbi szerint Európa helyzete jó, sőt mi több, ilyen jó még talán soha nem is volt. A jólét azonban elkényelmesít, a motiváció hiánya lép föl, az embereknek pedig csak a materiális javak megszerzésén jár az eszük:

„Akinek száza van, az kétszázat akar, akinek kétszáza, az már négyszázra vágyik”.

Erdő Péter ezt azzal egészítette ki, hogy „a görög hedónia világát éljük”, de tudnunk kell, hogy csak akkor lehetünk boldogok, ha értelmes és értékes életet élünk, harmóniában a Teremtő céljával. Ennek egyik eszköze lehet maga a közösség.

Köves rabbi szintén úgy vélte, hogy napjainkban megnőtt a lokális közösségek szerepe. Szerinte jó volna, hogyha az emberek igazi, pozitív élményt nyernének igazi közösségek által, amiben a vallásnak is szerepe lehet.

A második fő kérdés a migránsokra vonatkozott. Erdő Péter a felebará-

ti szeretetet fontosságát hangsúlyozta, azonban egyetértett a rabbival, aki a téma sokrétűségére hívta fel a figyelmet, mondván, hogy az igaz, hogy segíteni kell embertársainkat – minthogy a pesti zsidók is kivették a részüket ebből, Izraelben pedig szintén meggyógyítják a szomszédos arab országok sebesültjeit – de nem szabad elfeledni, hogy Európában gyakorta a zsidó közösségek isszák meg az iszlám fundamentalista terror levét, és időről időre célpontokká válnak.

Mint mondta, nem tudja a helyzet helyes megoldásának mikéntjét, ugyanakkor fontos beszélni a kérdés által felvetett más problémákról, például, hogy egyáltalán mennyit szabad és kell adni? Egyenlő szintű-e a felelősségünk közvetlen közösségünkkel, a többségi társadalom tagjaival vagy más országok polgáraival szemben?

A beszélgetés tanulságaként Erdő bíboros szerint magát a kellemes élményt kell magunkkal vinni, hogy lehet közös nevezőre is jutni. Köves rabbi ezt kiegészítette azzal, hogy a legfontosabb a gondolatébresztés és a kérdésfeltevés – az ilyen beszélgetések pedig ezt a célt kell, hogy szolgálják.

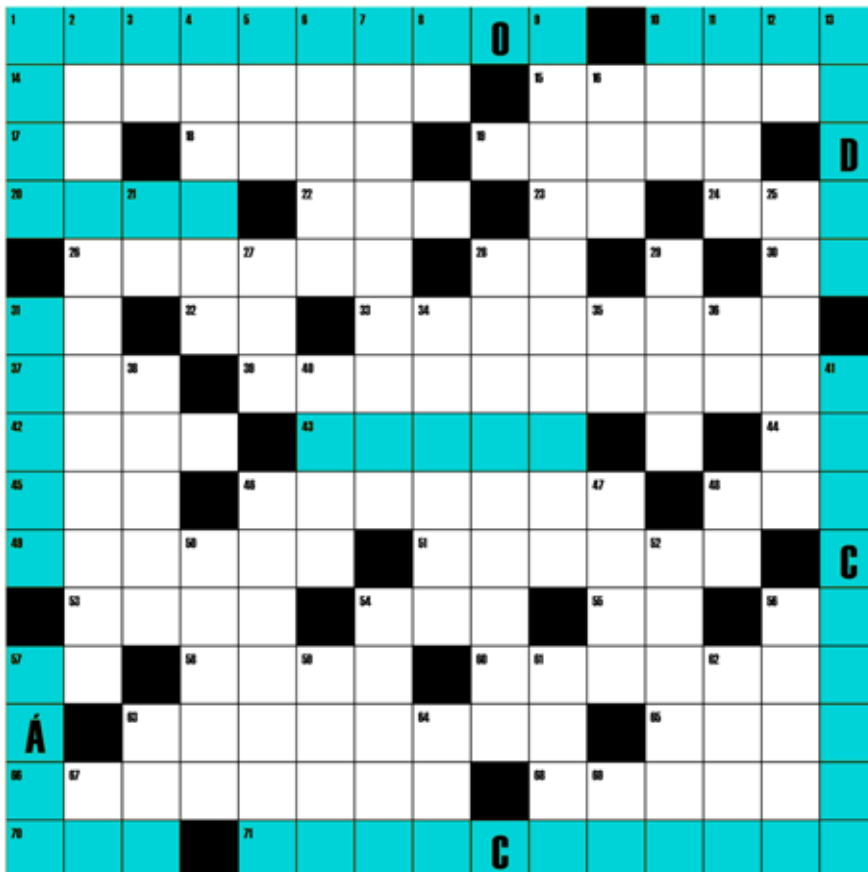
ZSIDÓ FOGALMAK

KÉSZÍTETTE: JAKAB ZSOLT

Fejtsd meg a rejtvény fő soraiban elrejtett 11 zsidó fogalmat és nyerjen értékes könyveket!

Beküldési határidő: 2016. július 15. Cím: rejtveny@zsido.com

Az előző szám megfejtése: Halljad Izrael! Nyertesünk: VARGHA GÉZÁNÉ

Vízzintes: 1. „Az isteni név tudója”: Rabbi Jiszráél (1698-1760), a haszidizmus megalapítója. 10. „Este”: a zsidó vallás a napokat – így az ünnepeket is – az estével kezdi. 14. A bajban levőn segítő. 15. ... folyamidelfin; pakisztáni vízi emlőslát. 17. A nátrium vegyjele. 18. Ajtótár. 19. Amerikai születésű angol Nobel-díjas költő, drámaíró és kritikus (Thomas Stearns, 1888-1965). 20. **Alacsony pulpitus a bimá és a frigyszekrény között az áskénási zsinagógákban.** 22. Lyuk, népiesen. 23. Földet forgat. 24. ...-darja; közép-ázsiai folyó. 26. Kémiai anyag azonos atomszámu, de eltérő szerkezetű változata. 28. Az ezüst vegyjele. 30. Háromujjú lajhár,

névváltozattal. 31. A stroncium vegyjele. 32. Skálahang. 33. Létszám. 37. Székesfehérvár-közi falu. 39. Karimás fejedőket bemutató terem. 42. Egyesült Nemzetek Szervezete, röviden. 43. **„Szent ima”: Istent dicsőítő ima.** 44. A nobélium vegyjele. 45. Ábécénk 34. betűje, fonetikus. 46. Cséplőgéppel csépel. 48. Miatt, népiesen. 49. ...-sivatag; Szahara keleti része. 51. Nyugat-afrikai ország lakója. 53. Román újságíró, rendező (Dumitru, 1940-2003). 54. Brake assistant system, röviden. 55. Egyenmű réce! 56. Brit hondurasi gépkocsijel volt. 57. Fába vés. 58. Tó a Turáni-alföldön. 60. ...-fennsík; román magasság. 63. Olasz hűtőgép-márka. 65. Előkelő. 66. ... répatorta; igazi téli

finomság. 68. ... de Henares; spanyol város. 70. **Rabbi Jicchák Lurijá, a 16. században Cfáton élt nagy kabalista nevének rövidítése, ami mellesleg héberül „oroszlánt” jelent.** 71. Az egyik Menachem Mendel Schneerson rabbi, a harmadik lubavicsi rebbe, élt: 1789-1866.

Függőleges: 1. **Értelem.** 2. Elektromos berendezés vagy alkatrész, amely az elektromos áram frekvenciáját változtatja. 3. Gally. 4. Földet ér a repülőgép. 5. Melleszereplő Shakespeare A makrancos hölgy c. vígjátékában (Christopher). 6. ... Zola (1840-1902); francia regényíró és művészeti kritikus. 7. Érettségizés. 8. Régi „cs” betű. 9. Fényforrás által kibocsátott fénymennyiség. 10. Tokió régi neve. 11. Zöldessárga virágú, erős szagú gyógy- és fűszernövény. 12. Az einsteinium vegyjele. 13. **Halálós ágyon elmondott bűnvallomás.** 16. Szerb város. 21. Erdélyimoldvai folyó, névváltozattal. 25. Fülöp-szigeteki vulkánról származó. 27. Toktermést hozó, lila, piros vagy fehér virágú növény. 28. Hegymászó. 29. Kabátot felsegít. 31. **Lengyel zsidó kisváros.** 34. Dubrávához tartozó horvát falu. 35. Német motorkerékpár-márka. 36. Holland gépkocsijel. 38. Zalaegerszeg-közi falu lakója 1908-ig. 40. Japán elektronikai márka. 41. **Noé leszármazottai, vagyis az egész emberiség.** 46. Nobel-díjas francia író (François, 1885-1970). 47. Életet eltölt. 48. Magunk. 50. Karal szorít, angolul. 52. Ritmusos kurjantás. 54. Virít, angolul. 56. ... Herculané; Herkulesfürdő román neve. 57. **Rossz (gonosz) ember, a cádik ellentéte.** 59. Nigériai falu (AGGE). 61. Amerikai tagállam, székhelye Salt Lake City. 62. Árusít. 63. Fizikai Kutató Intézet, röviden. 64. Jobbra tinó! 67. Arany, franciául. 69. Néma Laci!

PASTRAMI, BAGEL, RUGELACH

– utazás a zsidó street food világában

A street food napjaink egyik legdivatosabb gasztronómiai irányzata. Olyan készített jelent, melyet az utcán, vagy piacon árulnak azonnali fogyasztásra. A világ különböző helyein élő zsidók konyhájában bőségesen találhatunk olyan ételeket, melyek viszonylag olcsón és gyorsan elkészíthetőek, és leülés nélkül, menet közben fogyaszthatóak. DÉNES ANNA ÍRÁSA

ÓHAZAI ÍZEK AZ ÚJVILÁGBAN

Az 1880-as és az 1920-as évek között a kelet-európai zsidóság mintegy egyharmada kerekedett fel, és keresett új hazát magának. Túlnyomó többségük Amerikába vándorolt. Érkezésük teljesen át-

formálta az amerikai zsidóság arculatát, kultúráját, és ezen belül étkezési szokásait is.

A körülmények adta életmódjuk is hozzájárult étkezési szokásaik alakulásához. Kicsi, túlszűfolt, nyáron szinte elviselhetetlenül forró lakásokban laktak, ahova sokan leginkább aludni jártak haza. Ahhoz, hogy fenn tudják tartani magukat, a nőknek, sőt, a nagyobb gyerekeknek is dolgozniuk kellett, illetve gyakran előfordult az is, hogy csak a férfiak vándoroltak az Újvilágba, az asszonyok csak később érkeztek, amikor az összegyűlt pénzből újabb hajójegyeket tudtak vásárolni. Szűkös keresetük meghatározta, hogy miféle ételeket fogyasztottak.

És az eredmény? Olyan ételeket örököltünk tőlük, melyek a street food napjainkban tartó reneszánszában kiemelkedő szerepet játszanak. Ilyen a pastrami, a bagel, a knis és a lox.

Képzeljük magunkat a századelő New Yorkjának egy zsűfolt utcájára. A magas házak földszintjén különböző boltok, köztük étkezdék kínálatából válogathatunk. Zsidó árusok kizsákmányról kínálják az árujukat, a hangzavarban a jiddis keveredik a lengyelrel, a magyarral és az oroszsal.

A **pastramit** román és orosz zsidó bevándorlók honosították meg New Yorkban a XIX. század második felében. Eredetileg libamellből készült, Amerikában azonban ára miatt a marhahúst reszesítették előnyben. A húst alaposan befűszereztek, megfűstölték, majd megőzőlték. Így biztosították, hogy sokáig ehető maradjon. A pastramis szendvicsek a legenda szerint olyan sikeresek voltak az amerikai fő-

Kóser üzlet New Yorkban

BAGEL

1 kocka élesztő; ½ pohár víz; 1 kk. só; 4 tojás; 2 ek. cukor; ½ pohár olaj; 6 pohár liszt

A élesztőt felfuttatjuk a vízben. A többi hozzávalót tálba tesszük, az élesztőt is hozzáadjuk, és rugalmas tésztát készítünk. Szükség esetén apránként adjunk még hozzá vizet. Meleg helyen duplájára kelesztjük, lenyomkodjuk, és még egyszer kelesztjük. Ha megkelt, a tésztát maroknyi gombócokra osztjuk, a gombócokból hurkákat, majd végeiket összeragasztva köröket formálunk. Egy széles és mély lábosban sós vizet forralunk, egyszerre 3-4 bagelt dobunk bele, és 3 percig forraljuk. A bageleket ezután sütőpapírral sütőlemezre sorakoztatjuk, szeszámaggal, vagy mákkal megszórjuk, és 180 fokra előmelegített sütőben 15-18 perc alatt készre sütjük.

Figyelem! Mivel a tésztában kevesebb a víz, mint az összes többi folyékony összetevő összesen, ezért erre a péksüteményre „mezonot” áldást kell mondani. Ha azonban annyit ettünk belőle, hogy jóllaktunk vele, akkor étkezés után el kell mondani a teljes asztali áldást (*birkát hámazon*).

városban, hogy az azokat elsőként árusító Volk kóser hentesbolt étteremmé alakult, és ezek a szendvicsek jelentették bevételének alapját.

A **knis** Oroszországból érkezett a zsidó bevándorlókkal együtt Amerikába az 1900-as évek legelején. Az első knis-sütődét 1910-ben alapították New Yorkban. A név egy töltött, és olajban, vagy sütőben kisütött, batyuszerű tésztaféleséget takar. A töltelék sokféle lehet, hagyományosan tört krumpli, darált hús, savanyú káposzta, hagyma, gabonakása, vagy sajt alkotja.

A kerek, közepén lyukas kenyérféleséget, a **bagelt** Lengyelországból származó zsidók honosították meg és tették népszerűvé Amerikában. A bagel különleges sütési eljárással készül: a kelt tésztából készített karikákat néhány percen át lobogó forró vízben főzik, és ezután kerülnek csak, magokkal megszórva, a sütőbe. Ez a módszer teszi fényessé és sűrűvé a bageleket, amik nem képzelhetők el **lox**, vagyis pácolt lazac és sűrű krémsajt nélkül.

A MÁCHÁNE JEHUDA KINCSEI

Ugorjunk egy nagyot térben és időben, és látogassunk el a XIX. század végén alapított *Mácháne Jehuda* piacra Jeruzsálemben. Óriási a nyüzsgés, az árusok egymást túlharsogva kínálják az árujukat. A friss zöldség és gyümölcs mellett kenyérféle, fűszerek, sajtok és készételek is kaphatók a különböző árusoknál. Merőben másfajta ételekkel találkozhatunk itt street food gyanánt: laffa, falafel, rugelách – az európai fülnek egzotikusan hangzó, ám Izrael-szerre (és az egész Közel-Keleten) hétköznapi ételek ezek.

Kezdjük az ismerkedést a jeruzsálemi vegyes grillel, melyet héberül **meoráv jerusálin**nak neveznek. A hagyomány szerint itt, a Mácháne Jehuda piacán fejlesztették ki több mint száz évvel ezelőtt. Az étel grillen átsütött, hagymával, fokhagymával, borssal, korianderrel, kurkumával, római köménnyel és olívaolajjal ízesített csirkebelsőségekből és apróra vágott bárányhúsból áll.

Az egész Közel-Keleten elterjedt a nagy, lépényszerű **laffa**, melyet sült hússal, zöldségekkel, savanyúsággal és humusszal töltenek meg, és feltekerve fogyasztják. Egy másik, ugyancsak megtöltve kínált kenyérféleség a **pita** – kerek, zsebes kenyér, melyet csicszeriborsóból készült, olajban kisütött golyókkal, savanyúsággal, humusszal és tchinával (szezámag krém) megtöltve **falafel**nek neveznek.

Izraelben mindenféle megtalálható az eredetileg az Ottomán Bi-

Kenyérárus Meá Seárim piacán, 1935

rodalomból elterjedt, töltött leveles tészta, a **burekász**. Ez a tésztaféleség sokféle tölteléket rejthet. Legnépszerűbbek a krumplival, gombával, vagy sajttal töltött típusok. A tejes burekászokat háromszög, a párve (se nem húsos, se nem tejes) fajtákat négyszög alakúra készítik, hogy mindenki számára egyértelmű legyen, mikor mit fogyaszthat.

Ha édességre vágyunk, abból sincs hiány a jeruzsálemi piacon. Egy valamirevaló pék kínálatából nem hiányozhat a csokoládéval töltött **rugelách**: a kelt tésztát kör alakúra nyújtják, megtöltik, majd háromszögekre vágva tekerik fel és sütik meg. Idényjellegű street food a chanuka előtt nagyjából egy hónappal megjelenő **szufgánijá** – vagyis fánk. A hagyományos szufgániját lekvárral töltik meg, de az amerikai doughnuts mintájára Izraelben is sokféle ízesítésű fánkkal találkozhatunk az utóbbi években.

RUGELÁCH

A tésztához: 4 tojás; 1 pohár olaj; ½ pohár cukor; 5-6 pohár liszt; 4 kk. sütőpor; csipetnyi só; 1 pohár narancslé; 2 kk. vanília kivonat.

A töltelékhez: fél pohár kakaópor; 1 pohár cukor

A tojásokat krémesre keverjük az olajjal és a cukorral. Egy másik tálban összekeverjük a lisztet, a sütőport és a sót. A tojásos keveréket és a vaníliával ízesített narancslét felváltva a száraz összetevőkhöz adjuk, és sima tésztává gyúrjuk. Egy órára behűtjük, utána hat részre osztjuk a tésztát. A darabokat egyenként kör alakúra nyújtjuk, vékonyan megkenjük olajjal, és a kívánt mérettől függően 12-18 körcikkre vágjuk. A tölteléket is hat részre osztjuk, és megtöltjük a köröket (a szélén és közepén egy-egy centit hagyunk töltelék nélkül). A körcikkeket kívülről befelé haladva, egyesével szorosan feltekerjük, a süteményeket sütőpapírral bélelt tepsire sorakoztatjuk, tetejüket felvert tojással megkenjük, és 180 fokra előmelegített sütőben, 30-40 perc alatt készre sütjük.

ZSIDÓ FIATALSÁG RENE SZÁNSZA 2.0

Van, aki úgy gondolja, hogy nincsenek csodák? Van, aki úgy gondolja, hogy amit egyszer elmulasztottunk, azt nem lehet megismételni? Akik így gondolják, nézzék meg a hazai zsidó fiatalság újjáéledését, mert bizony az rácáfol minden szkepszisre.

NÉVJEGY

**MEGYERI ANDRÁS
JONATÁN**

- *Született:* 1976
- *Foglalkozása:* médiaszakember
- *Család:* házasság, négy gyermek apukája.

Jómagam ahhoz a generációhoz tartozom, akik a rendszerváltáskor ismerkedtünk meg hagyományainkkal, nota bene zsidó származásunkkal. A nyolcvanas évek legvégén illetve a kilencvenes évek elején hirtelen kinyílt a világ. Az addig egycsatornás, állam által felügyelt, sokszor irányított hitközség hitéleti tevékenysége mellé megérkezett egy sor külföldi szervezet, mozgalom, megnyíltak oktatási intézmények, közösségi központok és a hitélet minősége hirtelen nagyságrendekkel javult. Én is ekkor kerültem zsidó iskolába, a Wesselényi utcába, és nagy étvággyal vettem bele magam a különböző vallási és kulturális mozgalmak életébe. Sokan voltak még így. A Wesselényi utcai iskola több mint 400 diákkal kezdte meg működését, megjelent a Habonim, a Hasomer, a Hanoár és a Bnei Ákiva is. A zsinagógákban egyre-másra jelentek meg fiatalok, több száz fős Hanuka és Purim bálok, nyári izraeli táborok, Szarvasi tábor és ki tudja még mi minden.

Azután szép lassan a kezdeti hev alábbhagyni látszott. Talán elmúlt a lelkesedés, megszokottá vált az, ami akkor új és elérhető volt, az, ami korábban oly távolinak tűnt. Még egyszerűbben fogalmazva, elmúlt a varázs, elmúlt egy momentum.

Az, hogy miért alakult így, valószínűleg több okra vezethető vissza, de annyi bizonyos, hogy az akkori vezetők nem érezték szükségét, hogy mindig képesek legyenek megújulni, valami újat nyújtani.

Ugyanakkor valami pozitív kétségtelenül megmaradt: nem volt szégyen többé zsidónak, zsidó fiatalnak lenni Magyarországon. Az elmúlt huszonhat év során rendkívül széles választékban vetették meg lábukat a különböző szervezetek, a különböző vallási irányzatok. Az én generációmnak immáron a gyermekei olyan korúak, amilyenek mi voltunk anno, és minden feltétel adott ahhoz, hogy hagyományait ismerő, akár meg is őrző és megélő zsidóként nőjenek fel.

Talán ezért lehet az, hogy az elmúlt húsz év konzervált állapotából napjainkban egy új reneszánsz figyelhető meg. Az ifjúsági szervezetek, amelyek jónéhány évig utánpótlás-hiánnyal küzdöttek, ismét elkezdtek vonzóvá válni, a nyári táborok zsúfolásig telnek meg gyerekekkel és fiatalokkal, barátságok, kapcsolatok, nem egy esetben a második generációnál már házasságok is kötődnek. Több zsidó iskolában túljelentkezés van, de legalábbis nincs hiány az utánpótlásban.

Az EMIH és ezzel a Chábád mozgalom egyre növekvő tevékenysége kétségtelenül feladta a labdát a többi zsidó egyháznak, a különböző szervezeteknek. A Zsidó Tudományok Szabadegyeteme mellett immár két másik vallásos szervezet (Lativ, Tikva) végez fontos munkát örökségünk, hagyományaink és értékeink terjesztésében közösségünk tagjai közt, az AlefKids gyermekprogram fantasztikus sikereket tudhat magáénak, hetente több tucat gyermek ismerkedik meg vallásunkkal játékos vagy kreatív formában, karneváljaikon több száz (sic!) gyermek és felnőtt tanulhat az ünnepekről, az ÁTID ifjúsági szervezet pedig több tucat fiatal vonz programjaival és hiteles vezetőivel. Az AlefKids sikere más szervezetek megjelenését is motiválta, megjelent a Bnei Brith által működtetett BBYO, egyre több zsinagógai közösség szervez gyerekprogramokat, fiataloknak szóló ilyen vagy olyan tanításokat, foglalkozásokat. A legújabb nemzetközi szervezet, a lubavicsi Rebbe által személyesen éltre hívott Civot Hášem egyedülálló módszerrel közelíti meg a tanulni vágyókat. Számítalan kiadvány, mint a megújult Egység is, melyet kezében tart az olvasó, segíti a tájékozódást, szolgál információval, tart kapcsolatot a közösséggel, a közösség tagjaival.

Tudományok Szabadegyetemén, illetve nejemem keresztül – aki egyik motorja az AlefKidsnek és a Civot Hášemnek is –, napi szinten látom az ismétlődő zsidó reneszánszt. Saját gyermekeim, akiknek már természetes az, ami nekem anno teljesen új volt, lelkesen érdeklődnek a hagyományok és a közösségi élet iránt. Ismét szoros barátságok kötődnek, programok szerveződnek, a zsinagógákban több helyütt szép számban jelennek meg fiatalok, illetve szülőknek köszönhetően gyermekek, egészen kicsik is. Egyszerűen ismét van valami a levegőben. Mintha a Teremtő nem adná fel a reményt arra, hogy újra legyen Magyarországon zsidó élet, zsidó jövő.

A feladat és a felelősség ugyanakkor óriási. Minden zsidó vezetőnek képesnek kell lennie megújulni, megújítani, de ami ennél sokkal fontosabb, hogy mindannyian egy kicsit vezetővé is váljunk, ki-ki a saját családjá, a baráti köre, a zsinagógai közössége számára. Ez a Rebbe tanítása generációnk számára, az életben maradás unikálisan zsidó titka. Aki akár csak egy kicsit tud is, amit tud, azt adja tovább, legyen motiváció mások, példa a környezet számára.

A 2.0-s verziók tapasztalatom szerint sikeresebbek, mint az első „próbaüzem”.

Mindannyiunk felelőssége, hogy ez a

Kinőttük a gyerekbetegségeket, saját tapasztalatból tudjuk mi az, ami működik és mi az, amit változtatni kell.

A Facebook, az Instagram és más virtuális közösségi terek lehetőséget adnak a személyes találkozók közti kommunikációra, információáramlásra. Szarvas mellett több nyári táborból is lehet választani, így például az AlefKids balatoni vagy idén először Mádon megtartandó táborát, de télen sem kell társaság nélkül maradni, van síelés Ausztriában, teljes kóser ellátással.

Immáron a harmadik szemesztert fejezem be oktatóként a Zsidó

második verzió még hatékonyabban működjön, mint a korábbi, így talán néhány év múlva egy még virágzóbb, még öntudatosabb közösség lesz a miénk, amely nem csak számosságában, de „minőségében” is az európai élvonalba tartozik majd.

Egy-két kicsi csirke

DÉNES ANNA MESÉJE

Chániná ben Doszá rabbi kétezer évvel ezelőtt élt Izraelben. Híres volt arról, hogy csodákat tudott tenni, és arról is, hogy különleges pontossággal tartotta be a micvákat. Bár szorgalmasan dolgozott, mégis nagy szegénységben élt családjával együtt. Mindig másokért imádkozott, soha sem magáért. És ha talált valamit, nem tartotta meg magának, hanem visszajuttatta jogos tulajdonosának.

Történt egyszer, hogy rabbi Chániná házának udvarába betévedt néhány kiscsirke. A család nagyon megörült a váratlan szerencsének, és előre számolgatták, hogy mennyi tojásuk lesz majd hamarosan. Rabbi Chániná azonban így szólt: Még mit nem! Ezeket a csirkéket valaki elveszítette, meg kell őket őriznünk, és vissza kell adnunk neki, ha majd erre jár és keresi őket!

Így hát elkerítettek az udvaron egy kis területet az állatok számára, és gondozták, etették őket. A sok gondoskodásnak meg is lett az eredménye, a tyúkokká nőtt csirkék hamarosan tojásokat raktak, és azokból újabb és újabb kiscsirkék bújtak elő. Nemsokára kicsi lett a ketrec, és az udvart, de még a házat is ellepték a pelyhes kis gömbök. Fogta erre rabbi Chániná az állatokat, és elvitte őket a vásárba. Az értük kapott pénzből pedig egy kecskét vett. A kecskét megfajták, a tejből sajtot készítettek, a sajtot eladták a vásárban, és... egy kis idő múlva annyi pénz gyűlt össze, hogy egy újabb kecskét vehettek. Mindig észben tartották azonban, hogy a kecskék és a tej sem az övék, hanem azé az emberé, aki elveszítette a csirkéit.

Nem telt bele sok idő, és a két kecskének gidái születtek. Az egész házat megtöltötte az ideoda ugrándozó kecskegidák mekegése. Egy napon kopogtattak. Egy férfi állt az ajtóban, egy kosárral csirkével a karján: „Látom, vannak kecskéitek. De vajon csibétek van-e? Jó sok idővel ezelőtt elszaladt a környéken néhány csirkém, talán láttátok őket vagy hallottatok róluk valahol?”

– Rabbi Chániná nagyon megörült: „Ezek a kecskék lettek azokból a csirkékből” – mondta, és töviről hegyire elmagyarázta a hitetlenkedő embernek, hogyan változtak a csirkék kecskékké. „És mindezt értem tetétek?” – kérdezte csodálkozva. „Az elveszített holmit mindig vissza kell adnunk” – válaszolta rabbi Chániná. „Ez a Tóra egyik micvája.”

Hiába szeretett volna a meglepett ember az állatok közül néhányat rabbi Chánínának ajándékozni, ő elhárította ezt: „Nem csináltam én semmit, csak megőriztem, amit elveszítettél. Menj nyugodtan az utadra, és vidd magaddal a kecskéidet is.” Boldogan indult hát útjára a férfi, és amerre ment, mindenhol elmesélte a történetét, hogy mások is megtanulhassák belőle, milyen fontos visszaadni azt, amit valaki elveszített.

ILLUSZTRÁCIÓ: TAUSZ GÁBOR

Otthont keres?

Számos élethelyzet adódik, amikor ideális megoldásra van szükség:

Azért keres otthont, mert idős éveire biztonságot, nyugalmat szeretne a mindennapi gondok terhe nélkül?

Vagy mert egészségi állapota fokozott ápolást tesz szükségessé?

Időskori memóriazavar jeleit tapasztalja, és olyan helyet szeretne, ahol szakértő segítséget és támaszt jelentő háttérrel biztosítanak?

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

- elérhető árak
- zöldövezeti elhelyezkedés Budapesten és Törökbálinton
- magas szintű egészségügyi ellátás
- intézményi orvos és rendszeres szakorvosi ellátás
- gyógytorna és uszoda
- magas szintű gondozási szolgáltatások
- önálló, akadálymentesített apartmanok
- az ellátás gondtalan kényelme
- függetlenség a főzés, mosás, takarítás terhe nélkül
- a programlehetőségek széles skálája
- további lehetőségek:
 - fokozott gondozási, ápolási részleg
 - demens ellátás (középsúlyos, súlyos demensek részére Újpalotán és Csepelen)

Jöjjön, nézzon be hozzánk!

Telefon: 06 1 510 00 18

www.olajagotthonok.hu

JUDAIZMUS GYORSTALPALÓ

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK SZABADEGYETEMÉNEK NYÁRI SZEMESZTERE

2016. augusztus 15-26.

Szeretnél jobban megismerkedni a zsidó hagyományokkal és átfogó képet kapni a zsidó történelemről és vallásról?
Két hét alatt elsajátítanád a héber olvasás alapjait? • Bekapcsolódnál a zsidó közösségi élet vérkeringésébe?

A ZSTSZ – Judaizmus Gyorstalpaló nyári szemeszterén a helyed!

A két hetes program minden napján más-más témával ismerkedhetsz meg mélyrehatóan, jó társaságban, tabuk nélkül.

Témáink közül:

**KABBALA • KEGYTÁRGYAK • IMA • IZRAEL • ANTISZEMITIZMUS
TÓRA • HÁZASÉLET • ISTEN • HALÁL • ÉLET**

A TANFOLYAM RÉSZÉT KÉPEZI EGY HÉBER-OLVASÁS KURZUS IS.

Helyszín: Keren Or EMIH központ, Károly krt. 20. Részvételi díj: 8000 forint, ÁTID ösztöndíjasoknak ingyenes

Jelentkezés és további információk: Tel.: 268-0183 telefonszámon vagy a posta@zsido.com e-mail címen

OPEN

SÁBESZ MÁDON

A csodarabbik nyomában

Mád, 2016. július 1-3.

PROGRAMOK

SZOMBATFOGADÁS

KÖZÖS IMA

SZEMINÁRIUMOK

SÓLET KÓSTOLÁS

KÖZÖS BARHESZSÜTÉS

KÓSER SÉTA

www.csodarabbikutja.hu
www.facebook.com/csodarabbikutja
csodarabbikutja@zsido.com